

Паметни региони

ISSN 3009-2957

Број 1
Август 2023.

Паметни региони

Издавач

Национални конвент о Европској унији
Кнеза Милоша 4, Београд
www.eukonvent.org

За издавача

Бојана Селаковић

Уредник

Др Валентина Иванић

Асистент уредника

Ивана Лазаревић

Дизајн

Срђан Илић

Штампарија

Поинт - Земун

Тираж

300

Како цитирати:

Иванић В. (уред.) Паметни региони, Национални конвент о Европској унији, 2023.

CIP - Каталогизација у публикацији

Народна библиотека Србије, Београд

341.2 (4-672EU)

ПАМЕТНИ региони / уредник Валентина Иванић. -
[Српско изд.]. - 2023, бр.1 (авг.)- . - Београд : Национални
конвент о Европској унији, 2023- (Земун : Поинт). - 30 cm

Полугодишње. - Има издање на другом језику: Smart regions = ISSN 3009-2965

ISSN 3009-2957 = Паметни региони

COBISS.SR-ID 122180361

ISSN 3009-2957

Национални конвент
о Европској унији

Ова публикација је објављена уз финансијску помоћ Европске уније. За садржину ове публикације искључиво је одговоран Национални конвент о Европској унији и та садржина нужно не изражава званичне ставове Европске уније. Часопис ће излазити два пута годишње.

Садржај

Реч уредника	4
НКЕУ: Од економије базиране на знању ка друштву базираном на знању? - <i>Бојана Селаковић</i>	6
ЕПУС као актер четвороструке спирале - <i>Др Јелица Минић</i>	8
SOFTWARE	10
Убрзан рад на Закону о успостављању система за управљање кохезионом политиком - <i>Др Тања Мишчевић</i>	12
Стратегија паметне специјализације у Србији - <i>Јелена Беговић</i>	17
Програм подстицања регионалног раста за 2023. годину - <i>Един Ђерлек</i>	20
ORGWARE	24
Србија као будућа чланица ЕУ – како избећи „апсорпциони шок“ - <i>Жил Кител</i>	26
Паметна специјализација кључ регионалне политике ЕУ - <i>Никола Бертолини</i>	29
Израда стратегије паметне специјализације за регионе земаља које нису чланице ЕУ - <i>Никола Радовановић</i>	34
Значај стратегија паметне специјализације које обухватају производни сектор у Србији - <i>Адриан Соломон</i>	37
Од регионалног иновационог екосистема на простору Западног Балкана до Заједничког регионалног тржишта - <i>Синиша Марчић</i>	41
Регионална политика и регионални развој – за кога?	44
Попис 2022: Смањење броја становника забележено у свим регионима осим београдском - <i>Др Бранислав С. Ђурђев</i>	46
Из Србије годишње емигрира град величине Бора – трошак за Србију око три милијарде евра - <i>Ненад Јевтовић</i>	48
Мере индустријске и економске политике потребне Србији за равномерни регионални развој - <i>Др Милица Увалић</i>	51
Паметна специјализација тема која се тиче свих нас - <i>проф. др Славо Радошевић</i>	57
Најбољи међу нама	60
Паметни регион у настајању Регион Шумадије и Западне Србије - <i>Др Ненад Филиповић</i>	62
Дигитални начин размишљања: Ко то тамо вози? - <i>Бранислав Вујовић</i>	65
Регионалне развојне агенције мост између националног и локалног нивоа - <i>Ненад Поповић</i>	68
Србија ће бити друштво органске солидарности - <i>Небојша Бјелотомић</i>	70
Речник појмова	73

др Валентина Иванић

РЕЧ УРЕДНИКА

др Валентина Иванић, научни сарадник, Координаторка Радне групе НКЕУ за Поглавље 22: Регионална политика и координација структурних инструмената

Магазин „Паметни региони“ који је пред вама је резултат дијалога у оквиру Кластера 5: Ресурси, пољопривреда и кохезија, у оквиру Националног конвента о Европској унији (НКЕУ). За Кластер 5 је у оквиру НКЕУ задужен Европски покрет у Србији.

Први број магазина „Паметни региони“, посвећен је темама које обрађује једно од поглавља у оквиру Кластера 5, Поглавље 22: Регионална политика и координација структурних инструмената.

Сврха магазина „Паметни региони“ је да послужи као платформа за дијалог, базиран на свеобухватном партнерству и сарадњи између доносилаца одлука, привредника, представника научне заједнице, као и цивилног друштва усмереног на унапређивање конкурентности региона у Србији.

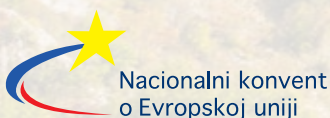
Први број магазина „Паметни региони“ има за циљ да информише читаоце о процесу преговора када је у питању Поглавље 22: Регионална политика и координација структурних инструмената и заговара стварање предуслова за развој региона у Србији, базираних на знању.

Магазин је структурисан на начин да прати шему, по којој се свака од политика регионалног развоја темељи на осам које се сликовито називају: хардвер, софтвер, оргвер и мајндвер (hardware, software, orgware i mindware).

Софтвер оса указује на способност земље или региона да припреме и спроведу свеобухватне стратегије и политике регионалног развоја, док се оргвер тиче унапређења организационих и институционалних капацитета за припрему, спровођење и евалуацију регионалних стратегија и политика.

Када је у питању софтвер оса, магазин „Паметни региони“ указује на активности и резултате Министарства за европске интеграције, поводом рада на првој радној верзији текста нацрта Закона о успостављању система за управљање кохезионом политиком, Министарства науке, технолошког развоја и иновација и активности, везано за Стратегију паметне специјализације за Србију, као и активности Кабинета министра за равномерни регионални развој поводом Програма подстицања регионалног раста за 2023. годину.

Стварање и развој организационих и институционалних капацитета за припрему, спровођење и унапређење стратегија, како на националном нивоу тако и на нивоу региона, када је у питању Србија, остварује се захваљујући сарадњи са актерима на које процес приступања Србије Европској унији указује.

Тако Жил Кител, из Генералног директората за регионалну и урбану политику (*Directorate-General for Regional and Urban Policy – DG REGIO*), сугерише како Србија да избегне „апсорпциони шок“ када постане чланица ЕУ и буде у прилици да користи средства из структурних фондова. Никола Бертолини из Делегације ЕУ у Србији говори о важности стратегије паметне специјализације коју је Србија донела, као шанси за афирмисање интегрисаног територијалног развоја, Никола Радовановић из Заједничког истраживачког центра, указује на то како неки од региона земље која није чланица Европске уније може да крене у израду стратегије паметне специјализације, Адриан Соломон из Европског центра за иновације и развој (*EIT Manufacturing*), указује на заинтересованост ЕИТ-а за инвестирање у стратегије паметне специјализације у Србији које обухватају сектор производње, док Синиша Марчић из Савета за регионалну сарадњу сугерише мапу пута од регионалног иновационог екосистема на простору Западног Балкана до Заједничког регионалног тржишта.

На питање „Регионални развој и регионална политика за кога?“ добијамо одговоре од Бранислава Ђурђева, који анализира резултате Пописа из 2022. године, као и од Ненада Јевтовића чији Институт за развој и иновације указује да не постоји домаћа статистика емиграција из Србије, израчунавајући да из Србије годишње емигрира град величине Бора и да су трошкови те емиграције око три милијарде евра. На питање „Какве мере индустријске и економске политике су потребне Србији да би се подстакло равномерни регионални развој?“ одговара проф. др Милица Увалић. Проф. Славо Радошевић објашњава појам паметне специјализације, говорећи да смо паметни онда када седнемо сви за исти сто и кажемо да свако од нас појединачно „зна да ништа не зна“ и да је тема паметне специјализације исувише важна да би је свако од нас препустио другима.

Мајндвер је оса својствена свим политикама регионалног развоја, а тиче се понашања актера регионалног развоја. Тиче се нашег менталитета и понашања и начина на који разумемо потребу за развојем средине у којој живимо. Тако, регион Шумадије и Западне Србије показује изузетну проактивност и сасвим је сигурно да може привући све оне који желе да се баве развојем и применом вештачке интелигенције, а тиме и допринети планирању и управљању регионалним развојем базираним на вештачкој интелигенцији, према наводима др Ненада Филиповића, ректора Универзитета у Крагујевцу.

Бранислав Вујовић, председник компаније New Frontier Group, пише како нам је потребан дигитални начин размишљања да бисмо разумели „ко то тамо вози“?

Ненад Поповић, Председник УО САРПА, указује да у недостатку институционалне празнине на регионалном нивоу, регионалне развојне агенције постају све важнији фактор интеграције између институција на националном и локалном нивоу.

И на крају, Србија је на путу да постане друштво органске солидарности, на шта указује Небојша Бјелотомич, директор иницијативе „Дигитална Србија“

Jovane' Valentinov

НКЕУ:

Од економије базиране на знању ка
друштву базираном на знању?

Бојана Селаковић, координаторка Националног конвента о Европској унији

„Ништа се не ствара без људи, ништа не траје без институција.“

Жан Моне

Задовољство нам је да вас обавестимо да издавачку делатност Националног конвента о Европској унији употпуњујемо магазином који је посвећен регионалној политици и регионалном развоју.

Инспирацију за покретање магазина, посвећеног регионалној политици и регионалном развоју, пронашли смо у чињеници да процес приступања Србије Европској унији траје и интензивира већ постојеће регионалне неједнакости, као и да утиче на стварање нових. У контексту приступања Европској унији, дугогодишње постојање регионалних неједнакости чини тему регионалног развоја нарочито важном за дугорочни развој земље.

Прошло је више од десет година од када је Србија добила статус кандидата за чланство у Европској унији. Ипак, ни до 2023. године Србија није постала пуноправна чланица, а пут ка чланству остао је дуг и захтеван као и до сада. То не спречава наше институције, привреду, грађане и нас, као организације цивилног друштва, да учимо на најбољим европским примерима и примењујемо праксе које су се показале успешним. Без обзира да ли смо пуноправни члан Европске уније или не, једна од најважнијих заоставштина које треба да оставимо долазећим генерацијама јесте развијена привреда, заснована на знању и потенцијалима којима Србија обилује.

Национални конвент о Европској унији, као највећи организовани подржавалац приступања Србије Европској унији, броји више од 800 чланица из целе земље. У просеку два од три члана радних група Националног конвента долази из Београда. Чак и регионална заступљеност чланова Националног конвента показује да су велики центри привредне делатности, попут Београда или Новог Сада, у предности у односу на остатак Србије. У наредном периоду ћемо се трудити да преокренемо тај тренд и допремо до нових организација цивилног друштва које се налазе ван Београда. Процес европских интеграција је, сам по себи, виђен као централизован и питање „високе“ бирократије и, као такав, отуђен је од грађана Србије, иако су локалне заједнице те које од чланства Србије у Европској унији треба да имају највећу корист.

Праћењем процеса приступања Србије Европској унији, заговарањем, залагањем за одржива решења, инсистирањем на законима, који не само да ће одражавати европске праксе већ ће бити потпуно у складу са националним питањима и интересима, трудили смо се да допринесемо развоју читавог друштва. С тим у вези, циљ нам је да појачамо присуство Националног конвента како на регионалном тако и на локалном нивоу, будући да у пракси нема напретка на европском путу без стабилних и функционалних региона.

Зашто паметни региони?

Зашто паметна специјализација?

Недостатак дефинисане политике регионалног развоја је довео до тога да Србија заостаје у праћењу савремених концепата којима се одликује регионални развој. Савремене концепте одликује развој региона базиран на памети људи који живе у регионима, на науци, на знању. Зато смо у овом броју посветили пажњу паметној специјализацији. Управо је паметна специјализација пример на коме можемо да „вежбамо“ своје будуће чланство у Европској унији и, још важније, подржимо регионе у Србији да искористе своје неоткривене потенцијале. Иако Србија има Стратегију паметне специјализације за период 2020-2027. године, недостају регионалне стратегије за сваки појединачни регион, чиме би кровна стратегија добила свој пуни смисао. Регионалне стратегије су те које утичу на трансформисање привреде региона, јачање конкурентности и подстицање иновација.

Стога ће, као и до сада, Национални конвент наставити да систематски и у континуитету подржава све развојне политике које помажу да домаћа привреда буде привреда заснована на знању и да процес европских интеграција допринесе суштинској трансформацији нашег друштва.

Национални конвент о Европској унији, као платформа која је институционализовала дебату о европској будућности Србије између свих кључних актера, имаће све активнију улогу у процесу заговарања политика регионалног развоја базираних на знању. Укључивањем грађана у креирање политика развоја региона у којима живе, кроз развој принципа свеобухватног партнерства, Национални конвент о Европској унији почиње са процесима креирања и друштва заснованог на знању.

A portrait of Dr. Jelica Minić, a woman with short brown hair and glasses, wearing a dark blue top and pearl earrings. She is looking directly at the camera with a slight smile. The background is dark and out of focus, showing some greenery.

ЕПуС у улози четвртог хеликса

*Др Јелица Минић, координаторка Кластера 5:
Ресурси, пољоприведа и кохезија, Европски
покрет у Србији*

Европски покрет у Србији (ЕПуС) је једна од најстаријих невладиних организација у Србији, која постоји већ тридесет година. Под његовим окриљем је основан велики број невладиних организација, као што су: Удружење пословних жена, Виктимолошко друштво, Генерација 21, Удружење за квалитет живота, Транспарентност Србија, Национални конвент о Европској унији (НКЕУ), Коалиција за развој социјалне економије, Удружење економиста који се баве регионалним развојем (ЕРСА Србија) и друге. ЕПуС је на својим почецима помогао оснивање Уније послодаваца Србије, а имао је блиску сарадњу и са Привредном комором Србије, што је уз директну подршку пословне заједнице од самог оснивања, обележило постојање заједничких интереса када се радило о аспирацијама и процесу приближавања ЕУ.

ЕПуС је у оквиру НКЕУ задужен за координирање активности у оквиру Кластера 5: Ресурси, пољопривреда и кохезија. Кроз вишегодишњу координацију рада НКЕУ, везано за Поглавље 11 – Пољопривреда и рурални развој, Поглавље 12 – Безбедност хране, ветеринарска и фитосанитарна политика, Поглавље 13 – Рибарство, Поглавље 22 – Регионална политика и координација структурних инструмената, Поглавље 33 – Финансијске и буџетске одредбе, која припадају Кластеру 5, ЕПуС је потврдио своју стратешку оријентацију готово од самог оснивања – локални развој и све што му доприноси. Тако је широм Србије основано 14 локалних већа, од којих је око половина и даље врло активно.

Рад у оквиру Кластера 5 се одвија на интерактиван начин, уз блиску сарадњу свих координатора, размену информација и узајамну подршку. То омогућава настајање нових иницијатива у начину рада и иновативни приступ читавог тима, што се манифестује и у осмишљавању концепта часописа „Паметни региони“.

Први број часописа „Паметни региони“ (Smart Regions) је посвећен Поглављу 22: Регионална политика и координација структурних инструмената. Добијени прилози поново потврђују да је, поред државне администрације, академске заједнице и пословних кругова, улога цивилног сектора у стварању предуслова за развој „паметних региона“, односно региона базираних на паметној специјализацији, веома значајна. Његова моћ антиципације и улога авангарде у одређеним случајевима, убрзава процес паметне специјализације и бржег повезивања свих неопходних актера.

Велике регионалне разлике у Србији и растуће неједнакости постају не само економско и социјално,

већ и безбедносно питање на коме се мора предано ангажовати, о чему говори пуна посвећеност ЕПуС-а Кластеру 5 и Поглављу 22 као једној од најважнијих политика ЕУ, која је до сада повлачила највећа буџетска средства Европске уније.

Будући да ЕПуС има веома утицајан Форум за међународне односе и да је неговање добро суседских односа један од приоритета организације и њених локалних већа, таква оријентација се стално потврђује кроз бројне пројекте са партнерима са читавог Западног Балкана и доприноси стварању повољне климе за прекограничну сарадњу.

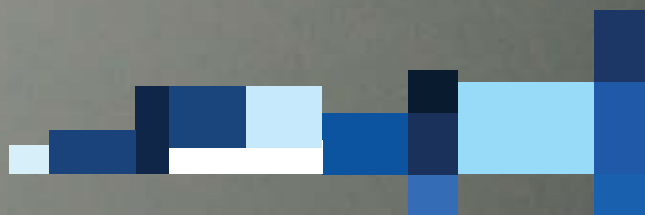
Суштина је умрежавање које премोшћује секторе, границе, парцијалне интересе и ограничене капацитете. Када се охрабри и покрене процес препознавања главних праваца и актера паметне специјализације на нивоу региона, градова и села, ослобађа се енергија у друштву, која може значајно да убрза превазилажење развојног јаза. Уједно, она може ефикасно да искористи допунске покретачке полуге из међународног окружења у коме се данас налази велики део домаће науке, струке и предузетничких капацитета. Тај ресурс су многе земље искористиле на најбољи начин, па Србија може да искористи као узор већ посведочене успешне приче о улози дијаспоре у грађењу друштва знања у матичним земљама.

Completing Installation

About 8 minutes remaining

SOFT WARE

Убрзан рад на Закону о успостављању система за управљање кохезионом ПОЛИТИКОМ

Др Тања Мишчевић, министарка за европске интеграције, Влада Републике Србије

Које активности Министарство за европске интеграције (МЕИ) спроводи на основу препорука датих у Извештају Европске комисије о напретку Србије у 2022. години када је у питању у питању Поглавље 22?

Извештај Европске комисије за 2022. годину нам даје јасан пресек стања и напретка који је остварен у протеклом периоду у свим областима, па тако и у делу који се односи на припреме за спровођење кохезионе политике Европске уније. Препоруке смо добро разумели и поступамо с намером да их благовремено реализујемо.

Убрзано радимо на првој радној верзији текста нацрта Закона о успостављању система за управљање кохезионом политиком, о чему ће се изјаснити сви чланови успостављене радне групе, после чега следи упознавање шире и стручне јавности. Паралелно, у сарадњи са ресорним министарствима, припремамо два вишегодишња оперативна програма, од којих један за подршку реализацији Зелене агенде и, други, за подршку успостављању Гаранције за младе и социјалној инклузији, које би требало да упутимо Европској комисији до средине ове године. Тим документима ћемо представити приоритете и очекиване резултате, као и начин на који ће их институције спроводити, чиме испуњавамо још једну препоруку.

Посебну пажњу смо посветили препорукама које се односе на очување и даљи развој капацитета и задржавање кадрова. У сарадњи са Националном академијом за јавну управу и регионалним развојним агенцијама радимо на спровођењу обука у вези са ИПА III и кохезионом политиком Европске уније. Посебно, у сарадњи са Министарством финансија, тражимо најбољи начин да осигурамо задржавање кључних кадрова, јер је искуство држава које су већ приступиле ЕУ показало да је лакше осигурати успешно коришћење вишеструко већих средства по приступању Европској унији уколико се што пре успостави систем за задржавање кадрова.

Важно је да кажем и да су у току консултације које треба да имају за исход стварање аналитичке основе за израду дугорочног развојног документа – Националног плана развоја, у складу са Законом о планском систему. Тај план ће бити основ за Инвестициони план, али и за програмирање развојне помоћи коју добијамо од Европске уније, као и од других развојних партнера. С тим у вези, у сарадњи са колегама из Министарства финансија радимо на даљем унапређењу система инвестиционог планирања, с намером да утврдимо листу приоритетних пројеката у различитим областима који ће бити финансирани из различитих извора.

Будући да је фокус Кластера 5 усмерен на регионални и локални ниво, како планирате да у рад Преговарачког тима укључите актере са регионалног и локалног нивоа?

Преговарачка структура за Кластер 5 има устаљену праксу укључивања регионалног и локалног нивоа. Представници органа Аутономне покрајине Војводине укључени су у рад преговарачких група као придружени чланови. Исто тако, репрезентативне кровне организације, попут Сталне конференције градова и општина и Српске асоцијације регионалних развојних агенција, учествују у раду преговарачких група.

Паралелно, у сарадњи са ресорним министарствима, припремамо два вишегодишња оперативна програма, од којих један за подршку реализацији Зелене агенде и, други, за подршку успостављању Гаранције за младе и социјалној инклузији, које би требало да упутимо Европској комисији до средине ове године.

Између осталог, отпочели смо са изработом програма јачања капацитета ове категорије актера са Националном академијом за јавну управу, а посебно како би се упознали са новим програмским оквиром кохезионе политике за период од 2021. до 2027. године. Циљ нам је да се побољшају капацитети за конципирање и спровођење програма и пројеката за подршку политикама на регионалном и локалном нивоу из средстава Европске уније, како у претприступној фази тако и у перспективи након стицања статуса чланице.

У партнерству са регионалним и локалним актерима, Министарство за европске интеграције ради и на томе да грађанима више укаже на користи које им доноси и сам преговарачки процес, пре самог ступања у чланство у Европској унији. Такође, грађанима у свим деловима државе треба да буду јасне и разумљиве могућности за локални развој које нуди чланство у Европској унији, као и то шта могу да добију од ангажованог укључивања у све повезане процесе. Између осталог, у току је пројекат који се спроводи из билатералне развојне помоћи Савезне Републике Немачке, у оквиру кога регионалне развојне агенције и локалне самоуправе у Нишу, Крагујевцу и Руми подстичу младе људе да боље уче прилике и да нађу своју улогу у регионалној политици и структурним инструментима Европске уније.

Како МЕИ може да дозволи приступ базама података о ИПА I и II програмима прекограничне сарадње у циљу израчунавања и праћења ефеката истих на развој региона, односно рубних подручја Србије? Нарочито имајући у виду пример програма прекограничне сарадње између Србије и Мађарске где се показало да коришћење тих средстава није утицало на развој прекограничних региона.

Сви годишњи извештаји о спровођењу програма, као и вредновања програма, објављени су на сајтовима тих програма и доступни су јавности у потпуности, укључујући и описе пројеката који су финансирани.

Иако, према истраживањима јавног мњења које спроводимо, грађани виде да пројекти из програма прекограничне сарадње доносе велику корист у срединама у којима се спроводе, да утичу на квалитет живота стотина хиљада људи широм државе, њихова природа је ипак таква да не могу значајно да утичу на економски развој одређеног региона. Зашто? Јер, уз унапред прилично ограничена средства, њихова сврха и није да донесу велике развојне промене. Њихов циљ је, пре свега, сарадња организација цивилног друштва и локалних самоуправа из различитих земаља како би се чвршће повезивали, побољшавајући културну размену, обновили спортске терене, болнице, боравак за децу, геронтолошке центре, туристичку понуду. Овим видом сарадње је мањим организацијама дата могућност да се упознају са партнерима из других земаља који послују у сродним областима, да размењују искуства, уче једни од других и, на крају, стичу важне вештине како би били у могућности да развијају и спроводе пројекте. У те сврхе добијају бесповратна средства, а ниво сопственог финансијског учешћа у пројектима је 15% укупне вредности. Овакав начин финансирања овим организацијама често представља једи-ни начин да остваре неке од својих потреба. Иако ови пројекти немају значајан ефекат на развој региона, сматрамо да се њихова вредност огледа управо у погодностима које могу да искористе мање организације, као и у пројектима од локалног значаја од којих бољитак могу да осете становници из тих подручја.

Важно је да кажем и да су у току консултације које треба да имају за исход стварање аналитичке основе за израду дугорочног развојног документа – Националног плана развоја, у складу са Законом о планском систему. Тај план ће бити основ за Инвестициони план, али и за програмирање развојне помоћи коју добијамо од Европске уније, као и од других развојних партнера.

Када је у питању програм прекограничне сарадње између Мађарске и Србије, може се истаћи да он има снажан позитиван утицај на прекограничну сарадњу, а пре свега доприноси изградњи међусобног поверења, покретању и продубљивању/проширењу већ постојећих веза. Ти пројекти добра су основа на којој се може градити будући развој, а скоро 90% заинтересованих сматра да доприносе, пре свега, изградњи међусобног поверења преко границе и ширењу прекограничних веза организација.

Када су у питању односи и везе Мађарске и Србије, важно је истаћи да постоје фактори који утичу на спровођење и утицај програма, као што је још увек слаба пропусност границе и дуго време чекања које отежава све врсте прекограничне сарадње. Стога, постоје правне и техничке препреке за покретање више прекограничних и интегрисаних пројеката и алата. Повећан обим саобраћаја у последњој деценији, као и ограничења у вези са пандемијом ковид-19, негативно су утицала и на проходност граница уопште. С друге стране, изградња нових граничних прелаза је донела одређене позитивне промене. Поред тога, уз неколико значајних пројеката који су финансирани из програма прекограничне сарадње између Мађарске и Србије, осигурано је даље унапређење граничних прелаза. Још увек постоји свеобухватна потреба за пројектима који доприносе смањењу негативних ефеката спољне границе како би се подржало повезивање и више интегрисало погранично подручје. У оквиру програма сарадње за финансијски период 2021-2027. године, планиран је и пројекат од стратешког значаја о унапређењу капацитета граничног прелаза Бачки Брег–Херцегсанта, који је наставак раније спроведеног пројекта.

На основу којих критеријума МЕИ обавља координацију процеса селекције и приоритизације инфраструктурних пројеката за финансирање из средстава Европске уније и осталих извора? На који начин МЕИ може да утиче на доношење Инвестиционог плана Републике Србије?

Министарство је у својству Техничког секретаријата НИПАК-а (National IPA Coordinator – NIPAC) развило систем који обезбеђује спровођење процеса селекције и приоритизације пројеката, а методологија за тај посао је један од кључних елемената, чију окосницу чине критеријуми на основу којих се оцењују и рангирају пројекти овог профила.

Реч је о два кључна сета критеријума на основу којих се спроводи и оцена релевантности и оцена зрелости. Сврха критеријума за процену релевантности је да обезбеди адекватну процену и рангирање пројеката у зависности од нивоа значаја, односно њиховог доприноса реализацији дефинисаних секторских стратегија и планова. Полази се, наиме, од приоритета дефинисаних у националном стратешком оквиру, као и од приоритета одређених у документима који произлазе из процеса европских интеграција и стратешких докумената ЕУ.

Други сет критеријума има сврху да обезбеди адекватну процену зрелости, тј. спремности пројекта за финансирање. Овај сет критеријума има веома важну улогу, јер ће се пројекат спроводити онолико успешно колико је он спреман за реализацију.

У том смислу, спровођење овог поступка процене не омогућава само рангирање према степену спремности, већ утврђује и потенцијална отворена питања, било да је реч о претходној припреми и усвајању одређених планских и пројектних докумената без којих нема ефикасне реализације пројекта. Овакав методолошки приступ се заснива на захтевима које прописује одговарајућа регулатива ЕУ у овој области и својеврсна је припрема за оно што нас чека у перспективи. Сви инфраструктурни пројекти који су прошли ову процедуру и који су ранжирани на основу ових критеријума, чине саставни део Јединствене листе приоритетних пројеката.

Будући да МЕИ обавља и послове који се односе на припрему докумената којим се дефинишу развојни циљеви и приоритети за финансирање из структурних и кохезионих фондова Европске уније, на који начин МЕИ утиче на дефинисање развојних циљева Србије?

Када је реч о улози Министарства за европске интеграције у овом процесу, важно је имати у виду специфичност у оквиру система управљања јавним политикама. Наиме, иако је сврха Закона о планском систему да обезбеди конзистентност стратешког и планског оквира у Републици Србији, чланом 49. Закона је предвиђено да плански и програмски документи, настали у процесу европских интеграција и коришћења средстава ЕУ и развојне помоћи, представљају изузетак од примене овог Закона, с обзиром на то да ти документи морају бити израђени

у складу са захтевима ЕУ, што је у овом процесу од суштинског значаја. У складу с тим, члан 6. Закона подвлачи да се приликом израде Плана развоја мора узети у обзир и специфичност планирања и програмирања средстава ЕУ. То нам омогућава да стално и благовремено осигуравамо усклађеност Плана развоја са захтевима кохезионе политике.

На који начин МЕИ може да оствари сарадњу са Министарством науке, технолошког развоја и иновација, као и да допринесе стварању предуслова да се активирају потенцијали региона и валоризују актери на регионалном нивоу, кроз доношење стратегија паметне специјализације на НСТЈ 2 нивоу?

Свакако да блиско сарађујемо са колегама из Министарства науке, технолошког развоја и иновација у спровођењу Стратегије паметне специјализације, тако што заједнички усмеравамо средстава претприступне помоћи на приоритете, односно на посебне циљеве и мере предвиђене Стратегијом. Дobar пример представљају стална улагања у програме којима се развија иновациони екосистем, као што су програм раног развоја иновативних предузећа, програм сарадње науке и привреде и програм суфинансирања иновација. Ови програми су најпре успостављени уз помоћ ИПА, а затим је финансиран њихов даљи развој и унапређење понуде која је на располагању нашим иновативним предузећима. Слична ситуација је и са другим програмима овог типа, као и са значајном подршком из ИПА која је усмерена на област науке и истраживања, кроз подршку новооснованом Фонду за науку кроз ИПА 2019 програм у износу од 31,5 милиона евра. Ова средства су увећала могућности Фонда да подржи научнике и истраживаче, као и да целокупан модел функционисања Фонда приближи сличним институцијама у Европској унији.

Стратегија паметне специјализације је израђена по узору на државе чланице Европске уније, а према методологији која је претходно договорена са европским партнерима. Ова методологија претпостављала је специфичне процене које су рађене на нивоу региона, а укључивале су анализе социоекономских фактора и утврђивање компаративних предности у односу на национални ниво. На овај начин је велика пажња посвећена управо развојним шансама региона у Србији, локалним и регионалним актерима који могу да допринесу паметном развоју, али и бољем коришћењу фондова ЕУ у будућности.

Постојање ове Стратегије јесте предуслов који Европска комисија поставља пред сваку чланицу, док, с друге стране, оставља слободу државама да саме донесу одлуку по питању усвајања поједи-

Свакако да блиско сарађујемо са колегама из Министарства науке, технолошког развоја и иновација у спровођењу Стратегије паметне специјализације, тако што заједнички усмеравамо средстава претприступне помоћи на приоритете, односно на посебне циљеве и мере предвиђене Стратегијом. Дobar пример представљају стална улагања у програме којима се развија иновациони екосистем, као што су програм раног развоја иновативних предузећа, програм сарадње науке и привреде и програм суфинансирања иновација.

начних стратегија на регионалном нивоу или да уваже интересе својих региона у једној свеобухватној националној стратегији. Преговарачки тим у оквиру Поглавља 22: Регионална политика и координација структурних инструмената ће се одредити за најбољи приступ до тренутка чланства у ЕУ, а који ће узети у обзир и неопходност дефинисања специфичних потреба региона, различитих актера који су присутни на локалном и регионалном нивоу и средстава која ће бити на располагању Србији кроз европске фондове.

Које су аналитичке потребе МЕИ на које би могла да одговоре професионална удружења цивилног друштва, у функцији „четвороструког хеликса“?

Министарство за европске интеграције је, одмах након окончаних скрининга, започело дефинисање процедура којима би се прецизирано на који начин преговарачке групе могу да добију додатну експертизу од партнера који су ван система државне управе. Кључно нам је било да идентификујемо спољне актере, да установимо начин комуникације и сарадње како би резултат аналитичке подршке преговарачком процесу био усаглашен са потребама. Успостављена је пракса Групе за аналитичку подршку приликом истраживања тржишта о томе ко су најбољи стручњаци, о консултовању Националног конвента о ЕУ, пре свега како бисмо обезбедили да сарадња буде реализована са најбољим експертима из конкретних области, којих несумњиво у цивилном друштву има, а како би управо они, евентуално, били укључени у израду анализа.

Рекла бих да нам је сарадња и до сада била успешна, али свакако постоји простор да се у будућности интензивира и унапреди.

Стратегија паметне специјализације у Србији

Јелена Беговић, министарка науке, технолошког развоја и иновација

Виктор Недовић, директор пројекта акцелерације иновација и подстицања раста предузетништва у Републици Србији (SAIGE)

Јасна Мاستиловић, научни саветник, Институт БиоСенс

Лазар Живковић, научни сарадник, Институт економских наука Београд

Концепт економије засноване на знању представља један од новијих модела теорије раста која указује на то да је знање најважнији фактор економског раста. Према овој теорији, темеље друштвено-економског развоја, заснованог на знању, чине: људски капитал, иновације, истраживање и развој, развој инфраструктуре и способност привреде да апсорбује и користи нове технологије. Стратегија паметне специјализације има важну улогу на путу транзиције ка економији заснованој на знању. Суштина стратегије паметне специјализације је да се активности и средства усмере приоритетно на области са највећим потенцијалом да допринесу развоју заснованом на знању. Концентрисањем инвестиција и ресурса на ограничени број области у којима држава или регион има конкурентске предности, процес паметне специјализације усмерава напоре на области које имају потенцијал да покрену иновације, продуктивност и конкурентност на регионалном или националном нивоу.

Влада Републике Србије је, у фебруару 2020. године, усвојила Стратегију паметне специјализације за период од 2020. до 2027. године. Целокупан процес креирања финалне стратегије је подразумевао спровођење важних корака који су дефинисани званичном методологијом Обједињеног истраживачког центра Европске комисије. Ова методологија, која је по својој дефиницији инклузивна, подразумева примену приступа одоздо-нагоре, што обезбеђује да приоритети, циљеви и мере за њихово достизање буду утемељени на информацијама, подацима и искуствима заинтересованих страна: науке, привреде, цивилног друштва и државе. Процес паметне специјализације у Србији је кроз квантитативну и квалитативну анализу и низ радионица јавно-приватног дијалога идентификовао кључне националне приоритете и дефинисао важне регионалне специфичности, тј. области у којима сваки регион има конкурентске предности. Радионице јавно-приватног дијалога су биле организоване широм Србије: Краљево, Ниш, Горњи Милановац, Нови Сад и Београд, са тежњом да се постигне равномерна покривеност свих региона. Реализацијом наведених корака у процесу креирања и имплементације Стратегије паметне специјализације, Србија је проглашена примером добре праксе у региону Западног Балкана.

Стратегија паметне специјализације у Републици Србији је идентификовала четири вертикалне и две хоризонталне приоритетне области. Вертикални приоритети су: (1) храна за будућност, (2) информационе и комуникационе технологије, (3) креативне индустрије и (4) машине и производни процеси будућности. Као хоризонтални приоритети, који се прожимају кроз све области друштвено-

економског развоја, идентификоване су: кључне нове технологије и енергетски ефикасна и еко-паметна решења. За разлику од већине држава Европске уније, осим Хрватске, Словеније, Литваније, Летоније и Естоније, у којима је процес паметне специјализације организован на регионалном нивоу, Република Србија је усвојила Стратегију на националном нивоу, уважавајући и истичући регионалне специфичности у финалном стратешком документу. Оваква поставка има додатно утемељење и у чињеници да је имплементација Стратегије паметне специјализације у регионима ЕУ подржана значајним средствима из структурних фондова, док су у Србији средства за имплементацију овог концепта ипак далеко нижа и ограничена, па би подела приоритета по регионима додатно уситнила већ ограничена средства и умањила ефекте имплементираних мера. Још један разлог да Стратегија паметне специјализације Србије буде усвојена на нивоу целе државе, иако је она у основи покретач регионалног развоја, лежи у чињеници да је већина унапређења, на која су усмерене мере акционог плана Стратегије, подједнако важна за све регионе Републике Србије.

Акционим планом за имплементацију Стратегије паметне специјализације за период од 2021. до 2022. године је реализовано низ мера на унапређењу кључних ресурса, инфраструктуре, образовног система, иновационог екосистема и приступа тржишту за иновативне компаније у Србији. На првом месту су мере које се односе на унапређење људских ресурса – предузетника, иноватора, истраживача и експерата, који својим знањима могу да допринесу покретању и имплементацији иновационих процеса. Подршка обогаћивању образовних програма предметима усмереним на унапређење предузетничких вештина, или покретањем мултидисциплинарних мастер програма, једнако је важна за универзитете широм земље. За Стратегију паметне специјализације је од посебног значаја активно учешће свих заинтересованих страна, односно активна партиципација и подршка која укључује представнике свих група актера у четвороструком хеликсу: академије, индустрије, цивилног друштва и државе. Стога је пракса перманентног наставка јавно-приватног дијалога, као мера акционог плана ове Стратегије, од суштинског значаја за партиципацију и умрежавање свих заинтересованих страна.

У другој половини 2022. године је покренута израда новог Акционог плана за период од 2023. до 2025. године. У том циљу, током новембра 2022. године, организоване су нове радионице јавно-приватног дијалога у оквиру приоритетних области у Београду, Новом Саду и Нишу.

У контексту подршке регионалном развоју, потребно је истаћи да Србија интензивно ради на изградњи и успостављању ефикасне иновационе инфраструктуре. Пример ове подршке су научно-технолошки паркови, који су током последњих година успешно успостављени у Београду, Новом Саду, Нишу и Чачку. Поред тога, у наредних неколико година је планирана изградња нових научно-технолошких паркова како би се на комплетној територији земље обезбедили неопходни ресурси за развој истраживачког и иновационог екосистема. Посебно важну одлуку, када је у питању истраживачка и иновациона инфраструктура, представља стратешко опредељење да се инвестира у БИО4 кампус који ће објединити, а инфраструктурно и организационо подржати, активности у областима биотехнологије, биоинформатике, биодиверзитета и биомедицине, као области са великим перспективама развоја и у тесној вези са фокусираним приоритетима Стратегије паметне специјализације.

У циљу додатне инфраструктурне подршке развоју локалног и регионалног иновационог потенцијала, Влада Републике Србије је покренула развој мреже регионалних иновационих стартап центара широм Србије. Као резултат Програма успостављања регионалних стартап центара за период од 2018. до 2020. године, основано је девет регионалних стартап иновационих центара: у Нишу (прерастао у научно-технолошки парк), Чачку, Горњем Милановцу, Старој Пазови, Крушевцу, Суботици, Пироту, Зрењанину и Ваљеву. Наставило се са улагањем и у периоду од 2020. до 2023. године и отворено је 10 нових и то у: Ивањици, Крагујевцу, Малом Зворнику, Прибоју, Сокобањи, Свилајнцу, Ужицу, Врњачкој Бањи, Златибору и Зубином потоку. У 2023. години је отворен још један нови стартап центар у Кањижи, а у изградњи су још три стартап центра: у Новом Пазару, Бајиној Башти и Лозници. Како би ове институције постале самоодрживе, у оквиру Акционог плана за имплементацију Стратегије паметне специјализације (2023-2025), биће реализован програм подршке раду ових институција.

Поред тога, мера политике усмерена на развој оптичке широкопојасне мреже у руралним подручјима Републике Србије ће се такође спроводити у оквиру Акционог плана Стратегије (2023-2025). Овом мером ће се унапредити широкопојасна комуникациона инфраструктура изградњом недостајућих приступних тачака у сеоским насељима и повезивањем јавних установа (углавном основних школа) и домаћинстава на широкопојасну мрежу до 2025. године, чиме ће се додатно оснажити регионални развој.

У контексту подршке регионалном развоју, потребно је истаћи да Србија интензивно ради на изградњи и успостављању ефикасне иновационе инфраструктуре. Пример ове подршке су научно-технолошки паркови, који су током последњих година успешно успостављени у Београду, Новом Саду, Нишу и Чачку. Поред тога, у наредних неколико година је планирана изградња нових научно-технолошких паркова како би се на комплетној територији земље обезбедили неопходни ресурси за развој истраживачког и иновационог екосистема.

Подједнако су важне и мере усмерене на унапређење капацитета и спремности академских институција, пре свега истраживачко развојних и научних института, да обезбеде висококвалитетне инпуте у домену иновација и подршке предузетништву. Финансирање истраживања и иновационе делатности су предвиђене кроз компетитивне позиве Фонда за науку и Фонда за иновациону делатност, чиме ће се обезбедити финансирање врхунских истраживачких пројеката и обезбедити њихова валоризација кроз високо конкурентне стартапове. Подршка трансформацији научно-истраживачких института, као и новим програмима Фонда за науку и Фонда за иновациону делатност, биће обезбеђена кроз пројекат SAIGE (*Serbia Accelerating Innovation and Entrepreneurship Project*), који је усмерен на акцелерацију иновација и подстицање раста предузетништва у Србији, а који је подржан из кредита Светске банке и путем бесповратних средстава Европске комисије из ИПА 2019. У оквиру овог пројекта, подржана је трансформација 18 истраживачких института уз јачање њихових капацитета у домену привлачења истраживачких пројеката, управљања интелектуалном својном, заштите података и успостављања процеса трансфера знања и технологије из научних институција ка свим сегментима економије и друштва.

Кроз имплементацију наведених и бројних других мера, усмерених на јачање националног и регионалног иновационог екосистема Републике Србије, дугорочно се стварају предуслови за суштинско покретање друштвено-економског развоја заснованог на знању.

Програм подстицања регионалног раста за 2023. годину

*Един Ђерлек, министар задужен за равномерни
регионални развој, Влада Републике Србије*

Како оцењујете налазе Извештаја Европске комисије о напретку Србије у 2022. години када је у питању Поглавље 22 и које активности планирате да спроведете на основу препорука датих у Извештају?

Извештај Европске комисије за 2022. годину представља целовит пресек остварених активности у овој области, али и драгоцен путоказ приоритетних наредних активности које се, једним делом, односе и на делокруг новоформираног Кабинета министарства за равномерни регионални развој којим руководим. Треба напоменути, да је отварање и спровођење активности у оквиру Поглавља 22 важно због спровођења кохезионе политике ЕУ, односно смањења социоекономских унутар-регионалних разлика у Републици Србији, и пре свега, због јачања институционалних капацитета за коришћење претприступних фондова на свим нивоима. У Извештају Европске комисије се констатује да је у оквиру Акционог плана, у неким од шест области (Законодавни и институционални оквир, Административни капацитети, Програмирање, Праћење и вредновање и Финансијско управљање и контрола), постигнут одређен напредак, али да предстоји реализација бројних мера у свим овим областима. Приметан је тренд пада просечне оцене о напретку од 2015. године, посебно тренд нижих оцена о напретку у Поглављу 22 од просечних оцена (лимитиран напредак), што све указује да нам предстоји реализација бројних активности у свих шест области, посебно у законодавном оквиру, како би дефинисали ефикасан систем за вишегодишње програмирање на националном, регионалном и локалном нивоу. Важно је донети План развоја Републике Србије који би садржао регионалне смернице развоја, а за израду чијег Нацрта је формирана радна група у којој је учешће узео и наш Кабинет. Ипак, из угла надлежности и делокруга рада новоформираног Кабинета министра за регионални развој, посебан допринос имају препоруке радне групе Националног конвента о ЕУ за 2022. годину које се односе на неопходност изградње законодавног, институционалног и стратешког оквира регионалне политике. У том смислу, приоритет у раду мог Кабинета ће бити успостављање ефикасније координације надлежности, обавеза и одговорности свих актера у процесу спровођења регионалне политике, јачање капацитета за стратешко планирање на регионалном нивоу, као и доношење стратешког оквира политике регионалног развоја Србије за наредни средњорочни период.

Један од важних задатака је иницирање новог рангирања општина и градова у Републици Србији, у складу са законском обавезом будући да степен развијености региона и јединица локалне самоуправе, као критеријум за доделу подстицаја регионалног развоја, није утврђен после 2014. године.

Које механизме, Ви као министар задужен за регионални развој, можете да ставите у функцију како би се развио систем међуресорне сарадње, а у циљу ефективнијег планирања и реализације развојних програма?

Државна ревизорска институција (ДРИ) је у свом Извештају о ревизији сврсисходности пословања „Утицај регионалног развоја на демографска кретања у Републици Србији“ доста простора посветила хронологији изградње законодавног и институционалног оквира, односно институционалном „сељењу“ проблематике регионалног развоја од 2009. године до данас. Посебан проблем, представља превазиђеност неких планских решења у Закону о регионалном развоју из 2009. године, доношењем Закона о планском систему из 2018. године, односно неусаглашеност врсте развојних докумената у Закону о регионалном развоју са врстама развојних докумената у Закону о планском систему (на пример, у Закону о регионалном развоју стоји одредба о доношењу Националног плана регионалног развоја, а у Закону о планском систему одредба о доношењу Плана развоја Републике Србије). Покренућу иницијативу према Влади како бисмо приступили уређењу планског и институционалног оквира у складу са законским обавезама. Само да напоменем да је израда оваквих докумената изузетно сложен, дуг и партиципативан процес, посебно имајући у виду тренутне и потенцијалне ендogene и егзогене варијабле које на њега утичу.

Додатно, један од важних задатака је иницирање новог рангирања општина и градова у Републици Србији, у складу са законском обавезом будући да степен развијености региона и јединица локалне самоуправе, као критеријум за доделу подстицаја регионалног развоја, није утврђен после 2014. године. Ова активност је важна будући да је управо степен развијености региона и јединица локалне самоуправе критеријум за доделу подстицаја регионалног развоја. Очекује се да ће реализација

овог задатка наметнути потребу израде нове Методологије за израчунавање степена развијености региона и јединица локалне самоуправе и, на основу ње, доношење нове Јединствене листе развијености региона и јединица локалне самоуправе за 2023. годину. У том циљу, мој Кабинет ће такође иницирати реализацију овог задатка.

У периоду од 2011. до 2020. године, од 145 јединица локалне самоуправе у 128 је забележен негативни миграциони салдо. Које мере сматрате да могу бити предузете како би се смањиле потенцијалне безбедносне претње које настају као последица растућих регионалних разлика?

Демографска девастација има изражену регионалну димензију која је, углавном, економског и безбедносног карактера. Комплетно подручје Југоисточне Европе, посебно државе региона (Бугарска, Мађарска, Хрватска, Србија и Румунија), суочено је са последицама демографске транзиције (демографско пражњење, негативан природни прираштај, уз убрзан процес старења становништва). Укупно становништво Републике Србије је за протекле две деценије транзиције смањено за 10,8%, односно за више од 800 хиљада становника. Прелиминарни резултати пописа у 2022. години показују да се тренд демографског пражњења неразвијеног, приграничног и руралног подручја убрзава. На великом броју просторних тачака у Републици Србији демографска регресија се налази у завршној фази, али је посебно забрињавајуће, из безбедносног угла, да је екстремна демографска девастација захватила комплетно подручје неразвијених приграничних општина. У периоду између два последња пописа (2011-2022. године), 21 општина је изгубила више од 20% становништва, од којих половина припада групи неразвијених приграничних општина. Из угла спровођења мера регионалне политике, посебну тежину има чињеница да на подручју скоро половине општина у Републици (78 општина), по последњем попису, живи мање од 20 хиљада становника. У том контексту, допринос мог ресора, имајући у виду да располажем са веома рестриктивним буџетом за 2022. годину, одвијаће се у три правца: (1) кроз реализацију Програма подстицања регионалног раста у коме ће подручја суочена са посебним проблемима (демографским, комуналним, еколошким и др) имати приоритет, (2) кроз суфинансирање израде стратешких развојних докумената на локалном и на нивоу регионалних области и (3) кроз ефикаснију хоризонталну и вертикалну координацију подстицајних мера бројних државних институција.

Будући да у Србији не постоји аналитичка основа за развојно планирање и праћење ефеката подстицајне политике која доприноси регионалном развоју да ли планирате да створите предуслове за стварање аналитичке основе за развојно планирање у Србији?

Једна од кључних карика у континуираном модификовању подстицајних мера и механизма регионалне политике представља квалитетно и редовно праћење, као и евалуација ефеката регионалних подстицајних мера. У том циљу, одмах након формирања новог министарства обишли смо скоро све релевантне институционалне тачке које се баве регионалним планирањем на националном и регионалном нивоу: Републички фонд за развој, Развојну агенцију Србије, акредитоване регионалне развојне агенције, један број локалних самоуправа, цивилни сектор и друге. Може се рећи да смо на терену сваког дана, мапирамо различите специфичне регионалне и локалне развојне проблеме, сагледавамо стање у области регионалне конкурентности. Општи закључак свих носилаца регионалне политике је био да без стратешког регионалног и локалног планирања и праћења мера, нема ефикасне регионалне политике. Стога смо већ предузели прве кораке – од дефинисане две мере у Програму подстицања регионалног раста за 2023. годину, једна се односи на суфинансирање израде развојних докумената регионалног развоја, чији је основни циљ јачање аналитичких капацитета акредитованих регионалних развојних агенција (АРРА) и јединица локалне самоуправе (ЈЛС) за стратешко планирање развоја. Поред тога, Кабинет министра ће предузети кораке у циљу редовног аналитичког праћења регионалног развоја у Републици Србији.

Да ли ће се у изради новог Акционог плана за спровођење Стратегије паметне специјализације, односно у наставку мониторинга остваривања циљева Стратегије, из министарства које водите инсистирати на већем фокусу на регионалном развоју?

Наш задатак и јесте изградња институционалне инфраструктуре за управљање регионалним развојем, односно вођење ефикасне регионалне политике. У том циљу, поред израде кровног стратешког документа Стратегије регионалног развоја Републике Србије, који је приоритет Кабинета, у процесу усклађивања са кохезионим политиком ЕУ, изузетно је битна израда регионалних стратегија паметне специјализације за све регионе нивоа НСТЈ 2, како би се добила могућност коришћења средства из структурних и инвестиционих фондова ЕУ.

Сматрам да је израда регионалних стратешких докумената паметне специјализације користан инструмент регионалне политике и подржавам израду ових докумената. Истовремено напомињем – у којој мери би ови стратешки документи могли да надоместе институционалну празнину вођења регионалне политике у два макро региона (Шумадија и Западна Србија, као и Јужна и Источна Србија) зависиће од институционалних капацитета региона, односно институционалних модалитета које би ови стратешки документи понудили.

На који начин министарство које водите може да оствари сарадњу са Министарством науке, технолошког развоја и иновација, као и да допринесе стварању предуслова да се валоризују потенцијали региона и активирају актери на регионалном нивоу, кроз доношење стратегија паметне специјализације на НСТЈ 2 нивоу?

Стратегија паметне специјализације у Републици Србији 2021-2027. садржи инвентар парцијалних развојних потенцијала из угла постојећих капацитета за иновације, науку и истраживање и развој и то, углавном, на националном нивоу, на нивоу региона НСТЈ 2 само у траговима, док на нивоу регионалних области (НСТЈ 3 ниво) анализа СЗ није ни рађена. Валоризација укупних регионалних потенцијала у Републици, посебно имајући у виду мултидимензионалност огромних регионалних диспропорција, захтева много диверсификованију и садржајнију анализу регионалних развојних потенцијала, пре свега, на нивоу регионалних области (НСТЈ 3 ниво). Суштина вођења ефикасне регионалне политике је самоодрживост. Сасвим је јасно да регионалне стратегије паметне специјализације дају шансу неразвијеним регионима. Рецимо, наш најсиромашнији регион, регион Јужне и Источне Србије, кога данас карактерише високи степен сиромаштва, низак животни стандард и изнадпросечна незапосленост, има могућност да валоризацијом својих потенцијала (развијен аграрни сектор, текстилна и индустрија гуме, научно-истраживачка база у области електротехнике и ИКТ сектору и др), као и циљаном инвестиционом политиком, прекорачи праг неразвијености. Уосталом, то ће бити један од задатака будуће Стратегије регионалног развоја, што је из угла делокруга рада овог министарства приоритет.

Стратегија регионалног развоја Републике Србије ће посебно нагласити потребу доношења регионалних стратегија паметне специјализације. У том контексту, сарадња са Министарством науке, технолошког развоја и иновација ће се одвијати преко учешћа у раду радне групе на нивоу Владе чије формирање је зацртано у Стратегији паметне

Општи закључак свих носилаца регионалне политике је био да без стратешког регионалног и локалног планирања и праћења мера, нема ефикасне регионалне политике. Стога смо већ предузели прве кораке – од дефинисане две мере у Програму подстицања регионалног раста за 2023. годину, једна се односи на суфинансирање израде развојних документа регионалног развоја, чији је основни циљ јачање аналитичких капацитета акредитованих регионалних развојних агенција (АРРА) и јединица локалне самоуправе (ЈЛС) за стратешко планирање развоја. Поред тога, Кабинет министра ће предузети кораке у циљу редовног аналитичког праћења регионалног развоја у Републици Србији.

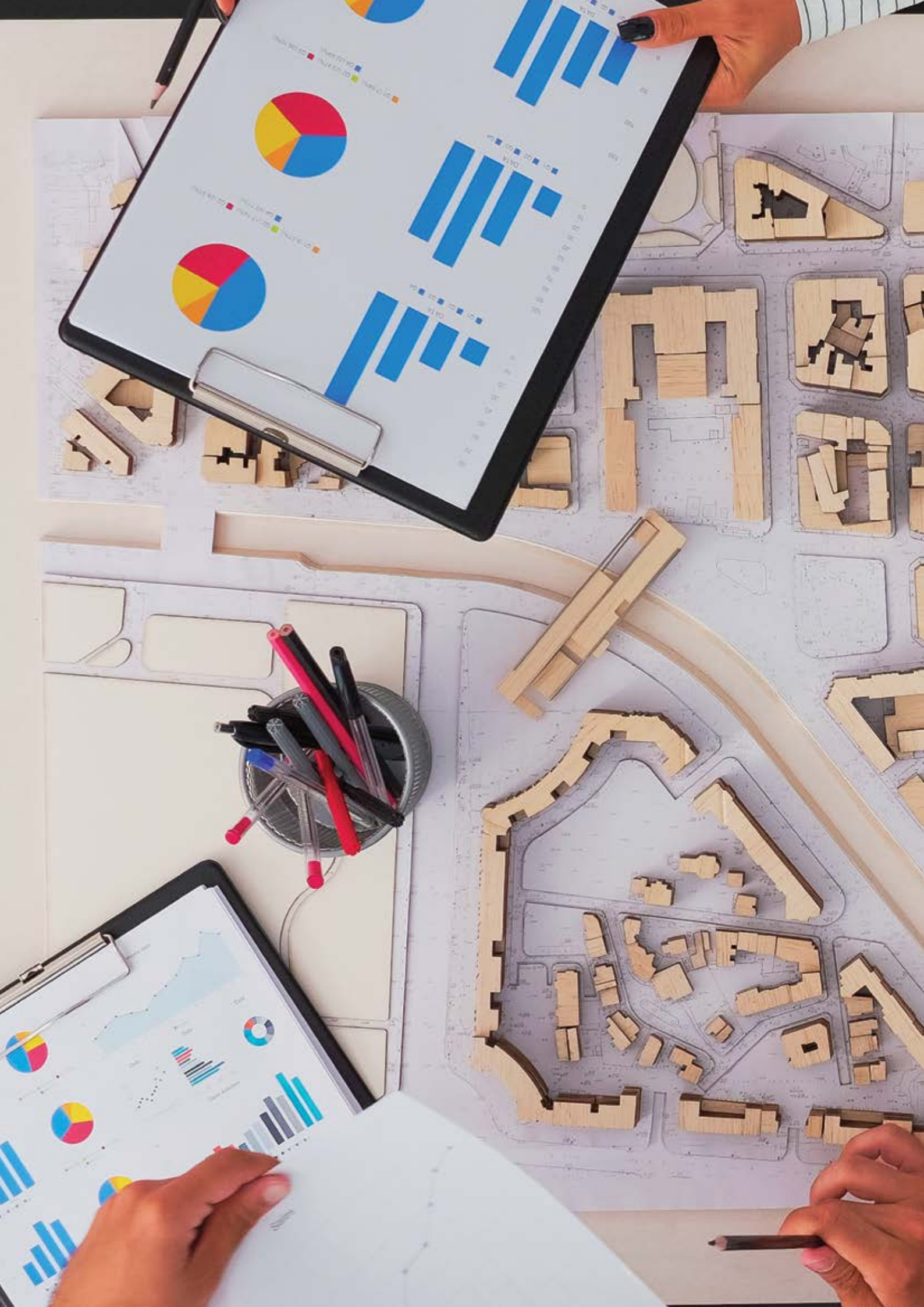
специјализације у Републици Србији 2021-2027, али и конкретно кроз подстицање програма и пројеката на нивоу ЈЛС и регионалних области (НСТЈ 3 ниво) из области иновација, као и истраживања и развоја.

Које су аналитичке потребе министарства које водите, на које би могла да одговоре професионална удружења цивилног друштва, у функцији „четвртог хеликса“?

Регионални модели четвоструке спирале (*quadruple helix model*) представљају изузетно снажан инструмент регионалне политике јер интегришу академску, привредну, институционалну, социјалну и еколошку димензију привредног развоја. Анализа регионалне спиралне повезаности (универзитет-привреда-држава-друштво) континуирано ће се налазити у фокусу министарства, због синергије ефеката регионалних пројеката. Регионални пројекти четвоструке спирале биће подстицани од стране министарства кроз Програм подстицања регионалног раста. Организације цивилног друштва (ОЦД) видим као поуздане партнере који својим знањем, искуством, али и експертизом из области регионалног развоја могу бити изузетно драгоцени у процесу доношења развојних докумената. Све иницијативе које пристигну од стране ОЦД-а ћемо озбиљно разматрати, на свим округлим столовима и трибинама које ћемо организовати позиваћемо, не само НКЕУ, него и све ОЦД које се баве сегментима који су релевантни за регионалну политику.

ORG WARE

Србија као будућа чланица ЕУ – како избећи „апсорпциони шок“

*Жил Кител, тим лидер, Генерални директорат за регионалну и урбану политику
(Directorate-General for Regional and Urban Policy – DG REGIO), Европска комисија*

Како ИПА III припрема земље кандидате и потенцијалне кандидате за регионалну политику ЕУ и коришћење структурних фондова?

Користи од ИПА III постоје, али нису довољне нити су близу оних које имају државе чланице.

Иако су секторски оперативни програми почели у јануару 2023. године, биће потребно време да програми заиста заживе. Надаље, ИПА структуре морају бити одобрене од стране државних ревизора и ревизора ЕУ пре него што структуре постану оперативне.

ЕУ треба да постане агилнија, нарочито имајући у виду чињеницу да се ситуација на терену драматично мења као последица геополитичких и других околности. Приступ који доноси нова кохезиона политика поједностављује одређене процесе, будући да је у прошлости било одређених административних препрека при спровођењу кохезионе политике. Допринос томе даје Јединствена листа приоритетних пројеката (*Single Project Pipeline*), чиме Европска комисија (ЕК) тежи да идентификује зрелије пројекте.

Када је реч о политикама, десиле су се значајне промене. Сада ЕУ мање улаже у велике инфраструктурне пројекте, а више у иновације, меке вештине, социјалну инклузију, урбано планирање итд. Област јавних политика такође треба да одражава и нове изазове са којима се друштва суочавају. На пример, имајући у виду еколошке изазове у Србији, ЕУ тежи да утиче на подизање стандарда заштите животне средине и обезбеди веће инвестиције. Важна лекција коју смо научили од држава чланица јесте да, уколико желите да будете успешни у спровођењу кохезионе политике, није довољно да држава има само неколико структура на централном нивоу. Потребно је да постоје капацитети на локалном нивоу, функционални банкарски сектор и универзитети који остварују сарадњу са привредним актерима.

Надамо се да ће ИПА III бити осмишљена на начин да смањи разлике између земаља Западног Балкана и држава чланица, далеко пре њиховог формалног приступања ЕУ. На примеру Хрватске се показало да је огромна разлика између тога да ли је земља кандидат или пуноправна држава чланица. У тренутку када земља није испунила неке кључне услове, а ипак уђе у ЕУ, појављује се апсорпциони шок, будући да земља нема капацитете да апсорбује значајну суму средстава која постаје доступна. Истовремено, ЕУ се суочава са средствима која не могу бити уложена у неку другу област, чиме се и једна и друга страна налазе у неповољној позицији. Због тога земље кандидати сада развијају, тако-

зване, мапе пута. У оквиру Поглавља 22 покушавамо да усмеравамо дијалог како би државним институцијама у Србији била јасна чињеница да постоји још много активности које треба да буду спроведене. Управо је на доносиоцима одлука одговорност да препознају и спроведу неопходне промене.

Важна лекција коју смо научили од држава чланица јесте да, уколико желите да будете успешни у спровођењу кохезионе политике, није довољно да држава има само неколико структура на централном нивоу. Потребно је да постоје капацитети на локалном нивоу, функционални банкарски сектор и универзитети који остварују сарадњу са привредним актерима.

Како оцењујете напредак земаља кандидата, а нарочито Србије, када је реч о Поглављу 22? Шта су кључни изазови и проблеми у овој области?

Разлике међу земљама кандидатима су огромне. Србија је постигла одређени напредак, али је још много тога остало да се уради. Пред Србијом стоје значајне и временски захтевне структурне промене. За спровођење кохезионе политике и напредак у Поглављу 22 није довољно само обучити одређен број кадрова. Они морају да вежбају примену нових вештина и разумеју зашто су оне потребне, будући да су задаци које поставља ЕУ резултат искуства, а не насумичног размишљања. Имамо доказе да испуњавање тих задатака помаже земљама да се уједначено развијају. Кохезиона политика се односи на смањење регионалних и друштвених разлика.

ЕУ је успела да постигне тај циљ у Пољској. Као резултат тога, разлика у нивоу просечног БДП-а по глави становника у Пољској, у односу на просек земаља ЕУ-27, смањена је за 24,2 процентна поена, од чега је скоро 16% резултат спровођења кохезионе политике. Балтичке земље су такође добар пример, будући да су постале нарочито успешне у погледу информационих технологија; Шпанија и Португал су се такође значајно развили.

Државе чланице ЕУ и управљачка структура ЕК све више пажње поклањају политици проширења, што може додатно да доведе до промена у Поглављу 22. У том смислу, изазов није само препознавање кључних сектора, већ су то и хоризонтална питања, попут политике задржавања кадрова у јавном сектору. Највећи део техничке помоћи је усмерен управо ка финансирању зарада за кадрове који се баве оперативним задацима. Кохезиона политика захтева и висок ниво транспарентности у процесу селекције, запошљавање на основу заслуга итд.

Државе чланице ЕУ и управљачка структура ЕК све више пажње поклањају политици проширења, што може додатно да доведе до промена у Поглављу 22. У том смислу, изазов није само препознавање кључних сектора, већ су то и хоризонтална питања, попут политике задржавања кадрова у јавном сектору.

Приступање ЕУ води до раста постојећих и настанка нових регионалних неједнакости. Студије показују да је потребно три програмска периода (око две деценије) како би земље изградиле институционални капацитет за повлачење средстава из ИПА фондова на локалном и регионалном нивоу. Како коментаришете овај налаз?

Са новим таласом проширења, а на основу научених лекција, ЕУ би морала брже да реагује. Уверени смо да ће дигитализација и вештачка интелигенција довести до значајних промена које могу томе да допринесу. У питању је фактор који морамо да имамо у виду када спроводимо кохезиону политику. Истовремено, стручњаци у ЕУ и на Западном Балкану треба да прате дешавања у читавом свету, да буду проактивни и да размишљају о будућности за пет или десет година. Више свести о променама може помоћи да се промене брже и спроведу.

Начин на који посматрамо процес креирања политике се такође променио, јер радимо на интегрисанији начин. На пример, када разматрамо зелену политику, посматрамо више политика заједно. Искуство је показало да је теже остварити напредак ако не делујемо на интегрисан начин. То је један од аспеката који смо, такође, интегрисали у нову политику кохезије. Средства која су обезбеђена путем нове кохезионе политике подржавају тематски интегрисане програме, али такође промовишу територијални приступ, јер неке одлуке не могу бити донете на централном нивоу. Потребна је већа аутономија региона, као и јачање управљања на локалном нивоу.

За читав процес су јако важни и подаци који се користе. Наш систем је значајно дигитализован и можемо да прикупљамо податке на нивоу пројеката. Многи финансијски подаци и индикатори се аутоматски прикупљају и дају нам могућност да формирамо чињеничне оцене и управљамо процесом на основу објективних резултата. У супротном, морали бисмо да нагађамо. Ослањајући се на податке можемо да реагујемо готово у реалном времену, као и обезбедимо средстава тамо где су потребна, уместо да средства буду улагана у

области где не стварају потребан ефекат. На тај начин се одлука доноси на научним доказима, а не политичким аргументима. На основу података, нивоа развоја и запослености, броја стратегија паметне специјализације и других фактора, можемо предложити алокацију средстава. На Балкану би то већ био проблем, будући да немамо довољан обим података неопходан за моделе утемељене на примени вештачке интелигенције.

Средства која су обезбеђена путем нове кохезионе политике подржавају тематски интегрисане програме, али такође промовишу територијални приступ, јер неке одлуке не могу бити донете на централном нивоу. Потребна је већа аутономија региона, као и јачање управљања на локалном нивоу.

Србија је чланица многих макрорегионалних стратегија ЕУ које немају сопствене изворе финансирања и често имају слабу оперативну структуру. Постоји ли могућност да се реши овај проблем?

Стратегије овог типа немају сопствене изворе финансирања, јер се у већој мери сматрају платформом за сарадњу него инвестиционим планом. Логика макрорегионалних стратегија је да изгради мреже, да има „меке“ дипломатске односе међу земљама, да размењује идеје о транснационалним пројектима итд.

На пример, тренутна иницијатива у оквиру Стратегије ЕУ за Јадранску и Јонску регију је да се реактивирају железничке везе на Балкану, будући да оне нису добро одржаване. Ова врста иницијативе захтева дијалог међу земљама и ту макрорегионалне стратегије потенцијално служе за решавање транснационалних изазова. Друга сврха стратегије је подстицање влада да постану отвореније за интеграцију различитих актера, као што су цивилно друштво и други актери. Приступајући стратегији као платформи, можемо да укључимо цивилно друштво, као и да јачамо демократске процесе. Циљ јој је да подстакне јавну дебату о овом питању, као и борбу против става да су људи искључени из процеса доношења одлука.

Општи савет за земље Западног Балкана може бити да пажљиво прате и примењују што више решења која долазе из ЕУ, а која могу користити свакој појединачној земљи. Истовремено, земље треба да гледају не само ка ЕУ, већ и према својим суседима из региона, јер се кључна знања и прилике могу пронаћи баш тамо.

Паметна специјализација кључ регионалне политике ЕУ

Никола Бертолини, шеф одељења за сарадњу, Делегација Европске уније у Републици Србији

Како оцењујете налазе Годишњег извештаја Европске комисије о напретку Србије за 2022. годину када је у питању Кластер 5 (Ресурси, пољопривреда и кохезија), а нарочито Поглавље 22: Регионална политика и координација структурних инструмената?

Крајњи циљ Србије је пуноправно чланство у ЕУ. Када постане држава чланица, Србија ће одмах имати користи од регионалне политике и структурних инструмената. Циљ регионалне политике и структурних инструмената ЕУ је да обезбеде економску, социјалну и територијалну кохезију широм ЕУ, а нарочито да смање разлике у нивоима развијености различитих региона. То подразумева управљање знатно већим фондовима ЕУ од претприступних фондова којима Србија тренутно управља. Како програме кохезионе политике треба идентификовати, програмирати, спровести, и надгледати на инклузиван начин, управљање њима подразумева сложену мрежу актера. Ту мрежу чине представници централне и локалне власти, приватног сектора, непрофитног сектора и крајњих корисника. Изградња и управљање таквом мрежом, подразумевају да Србија има значајне административне капацитете.

Годишњи извештај за 2022. годину констатује да је Србија умерено припремљена у Поглављу 22 и наводи да није постигнут напредак ка испуњењу препорука представљених у прошлогодишњем извештају. Поред сталне потребе за усвајањем правног оквира за кохезиону политику и даље су неопходне промене у смислу одређивања структура задужених за управљање кохезионом политиком и претприступним оперативним програмима, како би се осигурало да ове структуре располажу са довољним бројем добро обучених кадрова, да су у стању су да те кадрове задрже и слично.

Имајући то у виду, ЕУ не посматра само тренутне напоре које Србије чини у усклађивању, већ и активно подржава (укључујући и фондове ЕУ) напоре Владе да се приближи прописима, институцијама и праксама које важе у ЕУ. На пример, да бисмо обезбедили несметан прелаз између садашње фазе у процесу приступања и пуноправног чланства, ЕУ пружа техничку помоћ, с циљем да помогне Србији да се припреми за управљање новим кохезионим фондовима.

ЕУ финансира и нове врсте претприступних програма под називом вишегодишњи оперативни програми. Кроз ове програме биће обезбеђене инвестиције и други облици подршке у износу од 340 милиона евра намењених за области попут: заштите животне средине, енергетике, социјалне инклузије и запошљавања. Овим програмима

управљаће српске власти, и одражаваће начин на који програмима управљају државе чланице у оквиру регионалне политике ЕУ, пружајући тако реални полигон за будуће учешће Србије у тој политици.

Већ неко време финансирамо и програме локалног развоја са намером да ојачамо способност локалних и регионалних актера да допринесу одрживом и инклузивном економском расту (програми су спроведени у оквиру ЕУ ПРО пројекта који је почео 2018. године, а који је настављен у оквиру пројекта ЕУ ПРО Плус). Циљ је да се истовремено уведу механизми ЕУ за интегрисани територијални развој, замишљен као холистички, вишеслојни, мултисекторски приступ, који се ослања на учешће свих заинтересованих страна и интереса. Такав приступ приступа свим важним изазовима синергијски, било да су у питању друштвени, економски или еколошки изазови. Поменути програми локалног развоја су пилотирали припрему територијалних стратегија и помогли у припреми националног модела за интегрисани територијални развој Србије, који ће чинити значајан део структуре за спровођење регионалних политика. Све ово помаже у изградњи капацитета за развој и управљање програмима, припремајући тако Србију за апсорпцију структурних фондова.

Међутим, кључни део слагалице је усвајање Националног плана развоја, који чини основу политике регионалног развоја Србије. Надамо се да ће у спровођењу те политике на најбољи могући начин бити искоришћене све постојеће структуре, укључујући и регионалне развојне агенције (РРА) и канцеларије за локални економски развој. Усвајање Националног плана развоја који би био усклађен са важним секторским и територијалним стратегијама, је корисно за програмирање интервенција које се финансирају у оквиру Инструмента за претприступну помоћ (ИПА).

Да ли мислите да је време да се у Србији успостави национална платформа за паметну специјализацију, као и да се развију стратегије паметне специјализације на нивоу НСТЈ 2, као својеврсна „институционална *leapfrogging*“ стратегија?

Паметна специјализација је кључни део регионалне политике ЕУ. Део који се тиче специјализације је лак – подразумева фокусирање на развој специфичних конкурентских снага и потенцијала раста подржаних критичном масом активности и предузетничких ресурса. Државе чланице и региони ће изабрати само ограничен број добро идентификованих приоритета за инвестиције или кластере засноване на знању. Паметна специјализација одражава приступ „заснован на месту“, који изграђен на средствима и ресурсима доступним

регионима и државама чланицама (и на њиховим специфичним социоекономским изазовима), како би се идентификовале јединствене могућности за развој и раст. То подразумева учешће широког спектра заинтересованих страна у интерактивни процес предузетничког откривања (*Entrepreneurial Discovery Process*), у коме тржишне снаге самостално откривају и произведе информације о новим активностима. Влада затим процењује резултате и оснажује оне актере који су најспособнији да остваре овај потенцијал. Уредба о утврђивању заједничких одредби која се тиче фондова ЕУ чија се средства деле између ЕУ, држава чланица и региона, чини поседовање стратегије паметне специјализације (СЗ) „условом који омогућава“ убирање користи од Европског фонда за регионални развој, Европског социјалног фонда плус и кохезионог фонда.

С обзиром на то, усвајање Стратегије паметне специјализације у Србији за период 2020-2027 године је позитиван корак. Од краја 2016. у припремним активностима за израду стратегије уче-

ствовале су бројне институције и релевантни актери. Радну групу задужену за стратегију, коју можемо сматрати својеврсном националном платформом, чинила су релевантна министарства, Секретаријат за јавне политике, Привредна комора Србије, Српска академија наука и уметности и Покрајински секретаријат за привреду и туризам Војводине. Заједнички истраживачки центар (*Joint Research Center - JRC*) Европске комисије је био укључен од почетка процеса и пружио је инструменталну подршку. Најважнији део припремних радова био је процес предузетничког откривања, укључујући регионални Иновациони камп организован у Београду крајем 2017. године.

Имајући то у виду, развој сталне националне платформе за паметну специјализацију и стратегије на НСТЈ 2 нивоу би заиста омогућили усмеренији приступ развоју. Напори за инкорпорирање српског СЗ већ су у току у два региона НСТЈ 2 – Шумадији и Западној Србији, као и Јужној и Источној Србији, кроз развој стратегија коришћењем територијалних механизма ЕУ, укључујући Урбану агенду ЕУ.

На који начин подршка Европске уније доприноси успостављању регионалних иновационих система у Србији?

Европска унија је у протеклих десет година пружила директну подршку иновацијама, истраживању и развоју, трансферу технологија и стартаповима у Србији у износу од 90 милиона евра, тако покренувши реформе које ће значајно повећати конкурентност српске привреде. Међутим, ово је само део подршке коју ЕУ пружа Србији. Више средстава је доступно кроз регионалне и друге програме које финансира ЕУ (неки од примера су: Хоризонт, COSME, Фонд за развој предузећа и иновације Западног Балкана итд). Само из програма Хоризонт 2020 Србија је добила 135 милиона евра за 414 грантова. Улагања у научна истраживања, развој и иновације су најбољи начин за стварање зелене и дигиталне економије засноване на знању. Ово су витални елементи за унапређење конкурентности националне привреде, и отварање нових, висококвалитетних радних места. Подршка ЕУ за изградњу капацитета важних националних институција, као што су Фондови за иновације и науку, Институт БиоСенсе и мрежа пословних инкубатора и научно-технолошких паркова, омогућила је успостављање истински регионалног система иновација. У годинама које долазе, ова подршка ће се наставити кроз трећу генерацију ИПА инструмента (ИПА III, 2021-2027). ЕУ ће остати поносан партнер Србије у изношењу нових иновативних идеја на светско тржиште.

Како оцењујете статус, положај, активност и резултате рада регионалних развојних агенција (РРА) у Србији?

Србија има 16 акредитованих РРА, чији су оснивачи пре свега јединице локалне самоуправе, са значајним разликама међу њима у погледу расположивих људских ресурса, финансијских капацитета, реализованих активности и обима посла. Свеукупно, РРА покривају готово читаву територију Србије и широк спектар активности, укључујући развој инфраструктуре, друштвено-економски развој и подршку приватном сектору. ЕУ је финансирала многе пројекте које су спроводиле РРА и подржала оснивање појединих РРА.

Када је у питању спровођење програма локалног развоја које финансира ЕУ, РРА су показале интересовање и потенцијал за пројекте који се односе на подршку малим и средњим предузећима (МСП). Прецизније, они спроводе пројекте који доприносе конкурентности локалне привреде, док препознају да кључни елементи за развој пословања леже у њиховој дигитализацији, марке-

тигу, отпорности, озелењавању и циркуларној економији, интернационализацији, стандардизацији и коришћењу финансијских инструмената.

Важно питање за РРА је неизвесност у вези са њиховом финансијском одрживошћу, која произилази из неуспеха неких оснивача да испуне своју обавезу плаћања редовних накнада. Сходно томе, РРА се у великој мери ослањају на пројекте које финансирају донатори како би задовољили своје оперативне потребе. Такође, недостаје им дугорочно планирање у смислу идентификовања додатних извора финансирања.

РРА би могле да преузму јачу улогу у праћењу регионалног развоја и, посебно, да воде имплементацију сложених регионалних пројеката када би биле финансијски одрживије, унапредиле своје стратешко планирање и даље развијале своје капацитете (укључујући људске ресурсе). Побољшање партнерства РРА са другим актерима регионалног развоја била би још једна кључна детерминанта њихове способности да преузму водећу улогу у регионалном развоју. Генерално, РРА треба да постану кључни играчи у увођењу и имплементацији интегрисаног територијалног развоја заснованог на релевантним инструментима Европске уније.

Верујемо да би националне и локалне владе требало значајно да ојачају РРА, а саме РРА такође могу да наступају проактивно, користећи примере добре праксе из земаља ЕУ. ЕУ ће наставити да подржава РРА на различите начине, с обзиром да је наш заједнички циљ кохерентан и уравнотежен развој.

Утицај регионалних развојних агенција би могао бити већи када би постојао стратешки и правни оквир за регионални развој и посвећеност њиховом спровођењу.

Западни Балкан је у претприступном процесу, када се финансијски инструменти ЕУ и национални фондови земаља Западног Балкана усмеравају ка изградњи институција. У којој мери се може очекивати да се средства ангажују и преусмере ка сужавању постојећег економског јаза између региона и ЕУ, како је најављено Економским и инвестиционим планом за Западни Балкан?

У октобру 2020. године, Европска комисија је усвојила свеобухватан Економски и инвестициони план (ЕИП) за Западни Балкан, који има за циљ да подстакне дугорочни економски опоравак региона, подржи зелену и дигиталну транзицију и, што је најважније, подстакне регионалну интеграцију и усклађивање са Европском унијом.

Економски и инвестициони план уводи важан инвестициони пакет, који мобилише до 30 милијарди евра намењених региону. Скоро девет милијарди евра бесповратних средстава из Инструмента претприступне помоћи (ИПА) је издвојено за подршку 10 водећих инвестиционих приоритета ЕИП-а у региону. ЕИП такође може да обезбеди гаранције за до 20 милијарди евра инвестиција ЕУ како би се смањили ризици за инвеститоре и трошкови финансирања приватних и јавних инвестиција кроз, такозвани, Инструмент гаранција за Западни Балкан.

У светлу приступања Србије и читавог региона Западног Балкана Европској унији, циљ ове подршке која јесте без преседана је смањење постојећег економског јаза у односу на земље чланице ЕУ. Грантови из ЕУ су комбиновани са кредитима европских и међународних финансијских институција који се дају по веома повољним условима и у складу са највишим европским стандардима. То је веома важно за Србију, јер ће моћи да улаже у најсавременију технологију приликом изградње инфраструктуре.

Економски и инвестициони план пружа финансијску помоћ за убрзање спровођења пројеката у областима одрживог транспорта, чисте енергије, животне средине и климе, људског капитала, конкурентности и инклузивног раста, зелене и дигиталне транзиције.

У Србији је спровођење ЕИП-а отпочело крајем 2020. године. До сада смо одобрили грантове за 11 кључних области у Србији, у износу од око 500 милиона евра. Грантови треба да подстакну до 1,7 милијарди евра инвестиција – укључујући значајна средства од европских међународних финансијских институција (ЕИБ, ЕБРД, КФВ и ЦЕБ).

У периоду од 2020. до 2022. године, ЕУ је Србији одобрила више од 1,2 милијарде евра, од чега је око 70% средстава намењено инфраструктурним пројектима, а остатак изградњи институција.

Великим инфраструктурним пројектима које финансира ЕУ, Србија и ЕУ настављају да раде заједно за бољу и успешнију будућност. Нова инфраструктура ће обезбедити бољу повезаност како унутар Србије тако Србије са земљама ЕУ. Ово је од великог значаја за привреду, локалне заједнице и друштво уопште будући да улагања у инфраструктуру обезбеђују радна места, приступ бољим услугама и побољшано стање животне средине.

Како оцењујете рад организација цивилног друштва у Србији, а како рад НКЕУ када је реч о приступању Србије Европској унији?

Као што је наглашено у Годишњем извештају за 2022. годину, оснажено цивилно друштво је кључна компонента сваког демократског система и треба да буде признато и третирано као такво од стране државних институција.

Важан део европских вредности је снажно цивилно друштво. Снажно цивилно друштво промовише систем провере и узајамне контроле и помаже да се обезбеди већа транспарентност, одговорност и инклузивност од стране државе и јавних власти. Цивилно друштво такође омогућава важну везу између грађана и власти. Путем одговарајућих механизма грађани могу имати право гласа у доношењу политика које утичу на њихове животе и будућност. Цивилно друштво у целом региону, укључујући Србију, игра кључну улогу у процесу приступања ЕУ, улогу коју ћемо наставити да подржавамо и даље. Надаље, цивилно друштво је кључни фактор у сваком демократском друштву и игра важну улогу у јавном надзору и праћењу активности власти на свим нивоима како би се она сматрала одговорном.

У Србији за то постоје бројни примери, од еколошких до социоекономских питања, као и образовања и владавине права, где видимо да су бројне ОЦД све активније у лобирању за реформе, побољшања законодавства итд. На пример, јавне расправе о нацрту закона о унутрашњим пословима показују високу компетентност и капацитете за лобирање ОЦД-а.

Међутим, није довољно лобирати за промене. ОЦД и Влада Србије треба да уђу у прави политички дијалог, не само о питањима која се односе на преговарачка поглавља ЕУ, већ о свим важним питањима која утичу на људе у овој земљи. Ценимо то што су НКЕУ и Влада Србије ојачале свој механизам дијалога, а такође поздрављамо планирано формирање Савета за сарадњу цивилног друштва.

Европска унија пружа значајну финансијску подршку ОЦД-има у Србији, како у оквиру програма Подршка цивилном друштву (*Civil Society Facility*), тако и у оквиру Тематског програма о људским правима и демократији (*Thematic Program on Human Rights and Democracy*). Само у 2022. години Европска унија је финансирала преко 20 грантова у вредности од преко 10 милиона евра у различитим областима, од заштите мањина, родне равноправности и права деце до заштите животне средине, социјалне политике итд. ЕУ обезбеђује и значајна средства независним медијима у Србији, јер слобода изражавања и слободан приступ објективним изворима информација представљају камен темељац сваког демократског друштва.

Израда стратегије паметне специјализације за регионе земаља које нису чланице ЕУ

Никола Радовановић, тим лидер, Заједнички истраживачки центар (Joint Research Center – JRC) Европске комисије, Шпанија

Сврха доношења стратегије паметне специјализације је изградња институционалног екосистема за спровођење паметне специјализације у функцији унапређења регионалне конкурентности. Како се мери регионална конкурентност?

С обзиром да паметна специјализација има за циљ искоришћавање потенцијала у критичним областима једног региона или државе, јасно је да се очекује позитиван ефекат на развој конкурентности. Међутим, овде је веома важно разумети шта значи „изградња институционалног капацитета“ за спровођење паметне специјализације. Креирање акционог плана, уз детаљно образложење ефеката, као и извора финансирања, мора пратити стварање структуре за симултану примену мера политике паметне специјализације. То значи да се у систему управљања стратегијом мора тачно одредити шта су чије одговорности по питању следа активности и, поготово, по питању власништва над одређеним инструментима које такав акциони план налаже.

Како се успостављају механизми за управљање, мониторинг и евалуацију стратегија паметне специјализације? Како би то могло да изгледа на нивоу једне државе која није чланица ЕУ?

Руковођење изградњом и применом стратегије паметне специјализације је озбиљан процес који има сталну тежњу ка укључењу нових релевантних актера (стејкхолдера), сагледавајући притом комплексне потребе свих етапа кроз које је потребно проћи. Стога је важно успоставити такав механизам управљања који има одлике постојаности и легитимитета, а који има капацитет да одговори на потенцијалне спољне шокове. Због специфичности потреба имплементације стратегије, препорука је да систем управљања буде вишеслојни, односно да функционише на нивоима координације, оперативног управљања и комуникације са заинтересованим странама. У том смислу, потребно је размотрити формирање радних група по приоритетима, чији ће континуирани допринос бити кључан за даље усмеравање спровођења стратегије. Пример за примену наведеног механизма може нам дати стратегија једног региона у Португалу која функционише по хијерархији – од координационог савета, преко стратешке саветодавне групе и управљачког тима, све до четири тематске радне групе организоване око приоритета тог региона. Што се тиче мониторинга и евалуације, на управљачком тиму је одговорност да оформи тело за мониторинг и евалуацију на принципима транспарентности, стварних показатеља и уз учешће различитих актера у процесу.

Нису неопходна никаква посебна знања и вештине да би се учествовало у процесу стварања и примене стратегије паметне специјализације. Управо супротно, знања и вештине које сваки представник академске или пословне заједнице, цивилног друштва или јавних установа доноси, на бази сопственог искуства, у сам процес откривања приоритета и дефинисања политике, оплемењује израду стратегије.

Како се успоставља и како изгледа табела са резултатима стратегије паметне специјализације (Scoreboard) и систем показатеља за праћење политика у области паметне специјализације?

Овде је веома важна чврста сарадња са статистичким заводима који прикупљају бројне показатеље који могу бити од помоћи за мерење успешности стратегије паметне специјализације. Из датог разлога, њихово учешће у радним групама за израду стратегије је неопходно од самог почетка процеса. Креирање система показатеља је задатак којим би требало да руководи тело за мониторинг и евалуацију, уз сарадњу стручних људи управо из статистичког завода, док је усвајање таквог система на агенди управљачког тела процеса имплементације стратегије.

Које вештине и знања су потребна за паметну специјализацију? Како сваки од представника четвороструког хеликс модела може бити информисан о сету вештина и знања која су му потребна?

Нису неопходна никаква посебна знања и вештине да би се учествовало у процесу стварања и примене стратегије паметне специјализације. Управо супротно, знања и вештине које сваки представник академске или пословне заједнице, цивилног друштва или јавних установа доноси, на бази сопственог искуства, у сам процес откривања приоритета и дефинисања политике, оплемењује израду стратегије. Оно што је потребно нагласити је да се мора неговати комуникација између свих чланова четвороструког хеликс модела током целог процеса дефинисања приоритета и инструмената за спровођење стратегије, како би се остварио пун ефекат траженог дијалога.

Која је улога организација цивилног друштва и регионалних развојних агенција у процесу предузетничког откривања?

Паметна специјализација је приступ који се може примењивати и на регионалном и националном нивоу. Када говоримо о регионалном нивоу, мора

постојати одржив механизам за креирање и примера политике мера, што подразумева постојање институција које би на регионалном нивоу могле да спроводе замишљене активности спровођења стратегије. У том смислу, регионалне развојне агенције имају прилику да постану важан партнер у примени иновационе политике једне земље.

Можете ли на основу ваших искустава рећи нешто о култури евалуације у земљама Западног Балкана, упоређујући је са културом евалуације у земљама чланицама Европске уније?

С обзиром да су једино Црна Гора и Србија до сада кренуле у спровођење стратегије паметне специјализације, прерано је говорити о култури евалуације саме примене стратегије. Оно што процес захтева је, свакако, да евалуација буде спровођена од стране независног тела како би се сачувала транспарентност и прецизност процеса. Тек ће се видети резултати овог приступа у пракси.

Можете ли дати примере Стратегије паметне специјализације на НСТЈ 2 нивоу, са показатељима резултата, исхода и ефеката?

Ако нам је циљ постићи одређени резултат код неког приоритетног домена, онда би инпут индикатор био представљен улагањима усмереним ка постизању тражене промене. Показатељ резултата рефлектује директне резултате постигнуте овим улагањима, док показатељ исхода приказује конкретан допринос у оквиру траженог циља. Ако бисмо, примера ради, за циљ имали унапређење истраживачког капацитета у ИТ области, инпут индикатор би могао бити улагање у истраживање и развој од стране бизнис сектора, показатељ резултата број истраживачко-развојних пројеката финансираних из овог дела, док би показатељ исхода био представљен бројем научних публикација или патената проистеклих из наведене активности.

Како финансирати израду стратегија паметне специјализације ако нисте чланица Европске уније?

Финансирање програма и пројеката у оквиру имплементације стратегије паметне специјализације су питања којима се бави свака земља која крене у израду стратегије. На нивоу Европске уније се у том смислу, пре свега, користе структурни фондови у оквиру кохезионе политике. С друге стране, земље које нису чланице Европске уније праве одређену равнотежу између коришћења националних финансијских капацитета и средстава из међународних извора. Када говоримо о међународним изворима, ту је могуће разматрати коришћење фондова претприступних програма Европске уније, програма међународних организација попут, на пример, Светске банке, као и алтернативне начине финансирања. Имајући у виду битност

Финансирање програма и пројеката у оквиру имплементације стратегије паметне специјализације су питања којима се бави свака земља која крене у израду стратегије. На нивоу Европске уније се у том смислу, пре свега, користе структурни фондови у оквиру кохезионе политике. С друге стране, земље које нису чланице Европске уније праве одређену равнотежу између коришћења националних финансијских капацитета и средстава из међународних извора.

домаћих извора финансирања, веома је важно доћи до међуресорног консензуса око могућности коришћења домаћих фондова за имплементацију стратегије паметне специјализације већ у раној фази израде стратегије, а нарочито пре, такозваног, „процеса предузетничког откривања“ који окупља заинтересоване стране за израду стратегије. На тај начин се долази до мобилизације кључних доносилаца одлука, када је финансирање у питању, пре самог дијалога о потенцијалним мерама и инструментима политике за спровођење стратегије, што отвара могућност за ефикаснију анализу потребних средстава за примену стратегије.

Како неки од региона земље која није чланица Европске уније може да крене у израду стратегије паметне специјализације?

Пракса је показала да је најбољи начин оформљење две радне групе – аналитичке и оперативне, које функционишу под координацијом стручног тела за израду стратегије. Задачи оперативног тима су, пре свега, рад на позиционирању стратегије у оквиру иновационе политике, окупљању релевантних заинтересованих страна, управљању активностима дијалога свих интересних страна у процесу, те другим „оперативним“ пословима, док је аналитички тим задужен за мапирање економског, иновационог и научног потенцијала земље и доношење прелиминарних закључака о областима које имају потенцијал за раст. Често се задаци ових тимова у пракси преплићу, нарочито тамо где координатор процеса сматра да то може донети користи самој изради стратегије. Њихова сарадња је нарочито важна у етапи доношења коначне одлуке о приоритетима земље, уз истицање визије и инструмената за спровођење стратегије. Заједнички истраживачки центар Европске комисије пружа техничку подршку земљама које нису чланице Европске уније у напредовању кроз ове етапе, а у директној и непрестаној је комуникацији са надлежним телима наведених земаља.

Значај стратегија паметне специјализације које обухватају производни сектор у Србији

Адриан Соломон, директор, Европски институт за иновације и технологију (EIT Manufacturing), Србија

3 ашто је EIT Manufacturing отворио своју канцеларију у Србији? Како бисте објаснили шта је EIT Manufacturing?

Производни екосистем Србије је веома снажан у Источној Европи. Са изврсном инфраструктуром, Србија је добро позиционирана дуж главних трговинских коридора ЕУ, што отвара пут ка будућности која обећава. Несумњиво видимо потенцијал за масовну производњу и трговину који би подржали локални економски развој. Осим тога, Србија се убраја међу најјаче технолошке центре у Источној Европи. Недавно је добила значајну подршку на националном нивоу како би подстакла дигиталну трансформацију индустрије ослањајући се на, такозвану, дубоку технологију (*deep tech*), а нарочито на вештачку интелигенцију. Преусмеравањем земље са позиције земље која пружа услуге, Србија ће брзо трансформисати своју индустрију у дигиталном, еколошком и друштвеном смислу.

Ту EIT Manufacturing долази на сцену као катализатор и неко ко подстиче иновације у производњи. Искуство нам говори да Србија нема катализаторе у производном екосистему који могу да омогуће модернизован, нискоугљенични, интелигентни и оптимизовани производни систем. Спајајући најсавременије европске иновације у производњи са секторима образовања и политике, EIT Manufacturing игра баш ту недостајућу улогу.

С једне стране, желимо да подигнемо свест код предузећа свих величина о могућностима и знањима које пружа EIT Manufacturing. Циљ нам је да мотивишемо српске произвођаче да се придруже пројектима које финансира EIT Manufacturing или постану чланови удружења. Такође, наш циљ је да подржимо иновативну трансформацију српске производне индустрије. У те сврхе, планирамо да уведемо широк спектар обука и нове механизме сарадње међу свим актерима. С друге стране, уложићемо значајан напор да ускладимо креирање политика са инвестицијама у иновативну производњу, кроз активну сарадњу са доносиоцима одлука у Србији. Наш циљ је да суфинансирање иновационог екосистема производње функционише на инклузиван начин.

Све активности спроводимо у сарадњи са органима власти на свим нивоима (националном, регионалном и локалном), како бисмо се међусобно подржали и максимално искористили напоре. Већ смо успоставили снажне механизме подршке са представницима Владе Републике Србије и задовољни смо због таквог интересовања.

То је важно за остварење наших циљева, јер морамо јасно комуницирати шта EIT Manufacturing ради на једноставан, циљан и ефикасан начин.

Укратко, као независни институт Европске комисије, EIT Manufacturing може помоћи свима који су у вези са производњом (компаније, стартапови, иноватори, јавни сектор итд.) да приступе грантовима за иновације, инвестицијама, специфичним знањима (саветовање, образовање, доношење политика), да ступе у контакт са партнерима из ЕУ (*business-to-business – B2B*), као и да имају приступ алатима који омогућавају регионалну сарадњу и подршку расту и развоју.

EIT Manufacturing може да подржи учеснике у производној индустрији на различитим пољима:

- Прво, кроз област образовања. EIT Manufacturing може да омогући приступ најсавременијим обукама, на пример путем [skills.move](#) платформе; механизмима сарадње између универзитета и индустрије, попут [Teaching Factories](#); отвореним иновационим такмичењима, попут [BoostUp!](#) и другим догађајима за стартапове и умрежавање са искусним партнерима из ЕУ. Поседујемо знања у областима прилагодљивих производних система, система са ниским еколошким утицајем и принципима циркуларне економије, дигиталних и колаборативних решења, као и сарадње између људи и машина уз паметну употребу аутоматизације и робота.
- Друго, EIT Manufacturing може пружити финансијску подршку учесницима у производњи у Европи путем годишњег позива за предлоге пројеката, разних такмичења и других иницијатива.
- Треће, EIT Manufacturing може реконструисати и ојачати целокупни производни екосистем у Србији кроз подршку доношењу политика на високом нивоу, пружањем помоћи Влади да усклади своје подстицаје за подршку производним компанијама и развије успешна партнерства са мерљивим утицајем.

Шта је то интелигентна и одржива производња?

Интелигентна и одржива производња, једноставно речено, подразумева производне системе који користе дигитална решења са циљем уштеде енергије и ресурса током процеса производње, смањења штете нанете животной средини (попут емисије гасова са ефектом стаклене баште, отпада итд) и смањења ризика од повреда/изложености повредама људи на радном месту.

Шта је ЕИТ Регионална иновациона схема (Regional Innovation Scheme – RIS)? Земље које могу да учествују у ЕИТ РИС (2021-2024) су чланице ЕУ и земље повезане са програмом Хоризонт Европа, као што је Србија. Да ли било која организација из земље или региона, а која је квалификована за ЕИТ РИС, може да учествује у активностима ЕИТ РИС-а. Како?

ЕИТ Регионална иновациона схема (*Regional Innovation Scheme – RIS*) је програм који има за циљ да допринесе унапређењу иновативности земаља и региона који спадају у РИС, путем јачања капацитета за иновације и веза међу релевантним актерима иновација (попут пословних акцелератора, инкубатора, стартапова, предузећа укључујући МСП, агенција, образовних и истраживачких институција итд). Основа интервенцијске логике ЕИТ РИС-а је КТИ приступ (*knowledge, technology, innovation – знање, технологија, иновација*).

Све организације из земаља које су укључене у РИС програм могу да учествују у активностима ЕИТ РИС-а. То укључује учешће у пројектима или приступ обукама у оквиру неке од услуга које пружа ЕИТ: изградња капацитета за развој иновационог екосистема, успостављање предузећа, образовање, истраживање и иновације, повезивање локалних иновационих екосистема са европским.

ЕИТ РИС има за циљ да делује као мост према релевантним стратегијама паметне специјализације за истраживање и иновације. Како планирате да то остварите у Србији?

Као ЕИТ Manufacturing, нарочито нас занимају стратегије паметне специјализације које обухватају сектор производње. У Србији ћемо остварити ову сарадњу на следећи начин:

- **Сарадња са универзитетима** (нарочито техничким факултетима), школама за стручно образовање и другим образовним/иновативним институцијама које су повезане са производњом, како бисмо их мотивисали да ускладе своје интересе са главним производним капацитетима региона и пруже решења или вештине које су потребне регионалној индустрији. Такође ћемо их подржати, када је реч о приступу релевантним грантовима који помажу таквим институцијама, да се укључе у трансформационе процесе потребне за достизање овог нивоа.

- **Сарадња са регионалним развојним агенцијама** у Србији како бисмо им помогли да боље мапирају кључне (настајуће) производе у производњи и процесе који захтевају изградњу капацитета и подршку на регионалном нивоу (било у погледу иновација, или страних директних инвестиција).
- **Подршка релевантним владиним агенцијама и министарствима** у јачању иновационих активности у удаљеним индустријским екосистемима и удаљеним регионима који заостају у односу на развијене.
- **Укључивање предузећа (посебно МСП-а)** у наше пројекте које финансирамо (и ван њих: на пример, програм Хоризонт Европа), како бисмо их мотивисали да сарађују са регионалним универзитетима и владиним телима у циљу развоја решења која одговарају потребама и капацитетима региона.

Планирате ли да на НСТЈ 2 нивоу утичете на стварање институционалних капацитета за израду стратегија паметне специјализације или капацитета за континуирано одвијање процеса предузетничког откривања на регионалном нивоу?

Најпре желимо да укажемо на успешне примере из других сличних земаља чланица ЕУ како би служили као пример и инспирација региону у Републици Србији, када је реч о усвајању таквог приступа. Наравно, у питању је дуготрајан процес и може се спровести само уз подршку домаћих доносиоца одлука. Ми можемо да пружимо сву потребну подршку да се ово оствари (барем у области производње) и спремни смо да подржимо Владу и регионалне развојне агенције.

Планирате ли да подржите и рад организација цивилног друштва које су укључене у регионални развој? До које мере можете утицати на разбијање менталитета силоса и да допринесете томе да организације цивилног друштва заговарају питања попут регионалног развоја и тема попут паметне специјализације?

Свакако желимо да сарађујемо са организацијама цивилног друштва и професионалним организацијама које су укључене у регионални развој. То смо чинили и раније кроз организовање заједничких догађаја, информативних сесија и студија. Верујемо да је професионално заговарање развоја сваког иновационог екосистема неопходно (што укључује и паметну специјализацију) и значајно мења ставове и намере кључних актера да се ангажују.

Каква су ваша искуства када је реч о сарадњи са представницима регионалних развојних агенција у Србији?

Прво, са становишта иновација, власници предузећа у Србији су веома предузетнички настројени, што доводи до инфузије иновација у шири еко-систем. Поред тога, производни екосистем се све више излаже трансферу технологије. Стартупови и компаније везане за универзитете су заинтересовани за развој партнерстава која доносе додатну вредност унутар „троугла знања“, што такође подржава ЕИТ Manufacturing. Поред тога, снажна подршка Владе у области напредних технологија и вештачке интелигенције отвара могућност постепене трансформације екосистема, чиме Србија постаје истински регионални лидер у области паметне и одрживе производње. У таквом контексту, улога регионалних развојних агенција у Србији постаје кључна, како би се осигурало да регионални иновациони екосистеми производње заиста подрже амбиције индустрије.

Агенције воде високо квалификовани и амбициозни тимови који свакако могу учинити да, путем циљаних стратегија паметне специјализације, њихови региони постану европски центри паметне и одрживе производње.

Истраживачи тврде да би се неки проблеми регионалног развоја решили израдом стратегија паметне специјализације на сваком од НСТЈ 2 нивоа. Како можете допринети таквој врсти институционалног leapfrogging-а и смањењу регионалних неједнакости у Србији?

Ово је дефинитивно случај. Стратегије паметне специјализације на нивоу НСТЈ 2 могу најбоље послужити сврси, посебно за места која још увек заостају у процесу развоја иновација. Посебно када је реч о прескакању фаза, Србија има веома добру шансу да убрза свој развој и „прескочи“ неке посредне фазе. Ми подржавамо идеју паметне специјализације на нивоу НСТЈ 2 региона и са задовољством сарађујемо са различитим регионалним развојним агенцијама и подржавамо пилот пројекте паметне специјализације за више региона.

Од регионалног иновационог екосистема на простору Западног Балкана до Заједничког регионалног тржишта

Синиша Марчић, Виши стручњак за развој људског капитала, Савет за регионалну сарадњу (Regional Cooperation Council – RCC)

Како функционише платформа за иновације и развој Западног Балкана коју је креирао Савет за регионалну сарадњу?

Платформа за иновације и истраживање Западног Балкана је замишљена као оперативни алат за умрежавање и размену информација с нагласком на иновације. Платформа је један од алата који су усмерени на подстицање развоја регионалног иновационог екосистема на простору Западног Балкана у контексту спровођења стратешког документа Заједничког регионалног тржишта (*Common Regional Market – CRM*).

Отварањем канала комуникације кроз платформу се намерава избећи дуплирање сличних пројеката и иницијатива. Овакав приступ помаже усмеренијем мобилисању ионако ограничених средстава различитих међународних организација и партнера у региону. Бројни партнери су кроз наше састанке стекли увид у стање на „терену“ где се одређене активности преклапају. Неки су, чак, након тога потписали споразуме о сарадњи како би смисленије усмерили своје активности у региону. Поред тога смо покренули посебан веб-сајт (balkaninnovation.com) који омогућава увид у регионалне иницијативе.

Владе из целог региона су се, кроз Акциони план Заједничког регионалног тржишта, обавезале да подстичу развој регионалног иновационог екосистема и профитабилнијих индустрија. Фокус је на аутомобилској, металопрерађивачкој и креативној индустрији, те производњи хране и великим могућностима које пружа, такозвана, зелена транзиција. Посебан нагласак је на информационим и комуникацијским технологијама (ИКТ) које се често појављују као хоризонтални приоритети у стратешким документима у региону. Међутим, за прелазак на технолошки интензивне индустрије су потребни мудри потези и значајни ресурси. Стога владе и пословни сектор у регији треба заједно да уложе додатне напоре за стварање подстицајног окружења које ће омогућити привреди да се усмери на нове области. Ово је нарочито изражено у контексту бројних могућности које се појављују у оквиру дигиталне и зелене транзиције.

Шта су канцеларије за трансфер технологија у региону Западног Балкана и која је њихова улога?

Канцеларије за трансфер технологија повезују научнике и привреднике кроз конкретне пројекте комерцијализације знања. Овакве канцеларије пружају фирмама могућност да добију знање из одређених области кроз сарадњу са оближњим универзитетима, а нарочито напредно знање засновано на резултатима научних истраживања. Ово је важно када фирме желе да усаврше постојеће или пласирају иновативне производе на тржиште. Научна заједница кроз сарадњу са привредницима добија могућност да постојеће знање комерцијализује и притом развијају научна достигнућа. Овакве канцеларије нису присутне на свим нашим универзитетима, јер не постоји развијена свест о важности комерцијализације знања. С друге стране, научна продуктивност у регији далеко заостаје за продуктивношћу развијених земаља због чега не постоји потребан импулс за динамичнију сарадњу. Искуства из других земаља показују да бројне пословне могућности остају неискоришћене, јер привреда често не препознаје научна сазнања објављена у научним часописима као извор за стварање нових производа. Појединачно, сви смо ми мала тржишта због чега је важно да наши привредници размишљају о укључивању у европске или глобалне ланце вредности. То је далеко лакше остварити уколико на тржиште пласирају иновативне производе. Истовремено, постојеће канцеларије за трансфер технологија веома често су мале и недовољно развијене да омогуће квалитетан трансфер знања са универзитета ка привреди. Због тога је, у

претходном периоду, Савет за регионалну сарадњу подржао неколико активности усмерених ка њиховом оснаживању кроз изградњу капацитета, повезивање са сличним канцеларијама и подстицање заједничке регионалне сарадње.

Ефекат преливања је веома тешко остварити у срединама које немају динамичне научне организације. Међутим, ширењем свести о могућностима које пружа сарадња са научним тимовима, предузећа из различитих средина могу остварити сарадњу са другим универзитетима. Такве примере већ имамо у пракси, али је потребно уложити значајне напоре да се успешне приче што више промовишу. Савет за регионалну сарадњу се труди да оствари ефекат мултиплицирања кроз подршку активностима које ће подржати већи број корисника попут канцеларија за трансфер технологија, дигиталних иновационих чворишта итд. Међутим, јако је важно нагласити да је превасходна мисија Савета за регионалну сарадњу стварање претпоставки за регионалну сарадњу. Само уз активно укључивање других партнера је могуће остварити значајне резултате.

Како и на који начин планирате да узмете у обзир и културолошке претпоставке за пријемчивост и трансфер технологија у формирању иновационог екосистема за Западни Балкан?

Укратко, кључна препрека за озбиљнију сарадњу између научно-истраживачке и пословне заједнице јесте висок степен међугрупног неповерења. Овакав однос је углавном последица атомизације и пословног и научно-истраживачког сектора у поређењу са социјалистичким периодом који је карактерисала крупнија привреда и наменски развијани универзитети и институти. Данас је ситуација обрнута, па више од 98% фирми спада у мала и средња предузећа која су, превасходно, усмерена на преживљавање и ретко размишљају о иновацијама или увођењу нових технологија. Међутим, пандемија ковид-19 је показала да су многе фирме у нашем региону способне за веома брзу трансформацију пословних модела који подразумевају стварање или коришћење иновативних решења. У редовним околностима, потребно је стварати амбијент за експериментисање, подстицати иновациону културу, охрабривати људе да неуспехе доживљавају као успутне станице ка стварању фирми заснованих на напредном знању. Треба имати на уму да је стварање малог иновационог екосистема сложен и дуготрајан процес, а подстицање регионалног екосистема

далеко изазовнији. Резултати које остварују стартап компаније из региона показује да је то могуће извести, али је потребна мобилизација далеко већих ресурса да бисмо видели опипљивије резултате.

У циљу популаризације иновационе културе, Савет за регионалну сарадњу је покренуо две регионалне иницијативе за промоцију успешних примера: [Butterfly Innovation & Business Forum i Butterfly Innovation Award](#). У сарадњи са Светским економским форумом смо покренули регионални акцелератор у области конкурентности и иновација који се заснива на јавно-приватном дијалогу између најзначајнијих актера у овим областима. Поред тога, већ три године се одржава регионално такмичење за најбоља иновативна решења под називом Balkanthon. Савет за регионалну сарадњу, такође, подржава оснаживање жена предузетница, укључујући и регионалну награду за предузетницу године. Кроз поменуте иницијативе и активну сарадњу са другим организацијама, утичемо на подизање свести о важности регионалног иновационог екосистема и нарочито на промовисање конкретних решења насталих на Западном Балкану.

Који су најважнији налази првог стратешког плана развоја истраживачке инфраструктуре у Албанији, Босни и Херцеговини, Косову*, Северној Македонији? Који су кораци ка стављању истраживачке инфраструктуре у функцију развоја економије Западног Балкана?

Савет за регионалну сарадњу је омогућио мапирање научно-истраживачке инфраструктуре у четири економије, а након тога и регионално мапирање научно-истраживачке и иновационе инфраструктуре. Позитиван закључак је да у регији постоје елементи потребне инфраструктуре за научно-истраживачки рад у најзаступљенијим научним дисциплинама, попут математике, инжењерства (електротехника, електроника, ИКТ), пољопривреде, медицине, биологије итд. С друге стране, научна инфраструктура је, у великој мери, застарела и скромна по обиму у поређењу са модернијом инфраструктуром у ЕУ. Зато је нужно обезбедити издешнија средства за фокусирана улагања у будућност, нарочито у областима које су економије у регији препознале као приоритетне. Иновациона инфраструктура се брзо развија, али углавном нуди основне услуге попут организовања обука, „co-working“ простора (посебно уређени радни простори које деле независни тимови или појединци), умрежавања кроз различите догађаје итд.

Треба направити озбиљнији искорак ка стварању услова за подстицање иновационе културе на Западном Балкану, између осталог и кроз савремену иновациону инфраструктуру, укључујући ефикасне регионалне финансијске инструменте. Сврхисходност инфраструктуре је у директној вези са њеним ефективним коришћењем, што сада није случај. Такође, креатори политика треба да обрате далеко већу пажњу на географску диверсификацију, јер се садашња инфраструктура, по правилу, налази у главним градовима и већим срединама.

Који су обриси иновационог екосистема који се планира успоставити на нивоу Западног Балкана који наводите као један од циљева рада Савета за регионалну сарадњу, односно одељења за људски капитал?

Свака од економија у нашем региону је мала, посебно у смислу конкурентности на глобалном тржишту. У свету имамо тренд укрупњавања територијалних целина како би се подстакла конкурентност. Појединачни иновациони екосистеми су сићушни и тешко могу изнедрити значајне резултате, осим ако се не подстакне регионална сарадња – за почетак кроз умрежавање и размене добрих пракси, а постепено кроз заједничке пројекте и регионалне иницијативе усмерене ка стратешким приоритетима у регији. То могу бити, на пример, производња здраве хране, прерађивачка индустрија, туризам или информационо-комуникационе технологије као хоризонтални приоритет у целој регији.

Развој одрживог иновационог екосистема мора да буде заснован на комбинацији препознавања потреба и прилика из привреде и стварања циљаних политика које могу подржати такав развој. Ово је могуће реализовати кроз стални дијалог између привреде, научно-истраживачке заједнице и институција власти. Постепени позитивни помаци допринеће развоју иновативних решења, заснованих на технолошки напреднијим решењима и изградњи међусобног поверења. Када се привредници увере да партнере могу пронаћи у својој близини, уместо да прибегавају увозу скупих технологија или консултантских услуга из иностранства, потражња за локалним или регионалним знањем ће се повећати. Дугорочно, таквим приступом се може створити привредни амбијент, отпоран на спољне шокове и привлачније друштвено окружење, из којег млади људи неће бежати у богатије земље.

* Овај назив не утиче на став о статусу и у складу је са УНСБ 1244 и мишљењем МСП о косовској декларацији независности.

A scenic landscape featuring a mountain range in the background, a dense forest of evergreen trees in the middle ground, and a field of tall grass in the foreground. A small, rustic wooden structure is visible in the field. The sky is bright blue with scattered white clouds.

Регионална политика и регионални развој – **за кога?**

Попис 2022: Смањење броја становника забележено у свим регионима осим београдском

*Др Бранислав С. Ђурђевић, професор, Департман за географију, туризам и
хотелијерство, ПМФ, Нови Сад, МС Демографије Беркли Универзитет*

Пола године од завршетка пописа, објављени су први званични подаци који показују да Србија има пола милиона мање становника него 2011. године.

У Србији данас живи 6.647.003 људи, од чега је 3.231.978 мушкараца и скоро 3.415.025 жена, саопштио је Републички завод за статистику (РЗС).

- Као Срби се изјаснило 80 одсто пописаних, 5.360.239 људи, што је за око 600.000 мање него 2011. године, наводи Завод у најновијој објави о подацима о томе како су се на попису изјашњавали према националности.
- Најбројније су заједнице Мађара – 184.442, затим Бошњака 153.801 и Рома 131.936.

- Мађара је мање за око 70.000, а Рома за 16.000.
- Једино је порастао број Бошњака за око 8.500, као и Албанаца који су бојкотовали попис 2011. године.
- За 4.000 је већи број оних који се изјашњавају као Југословени – по некадашњој заједничкој држави.
- Скоро пола милиона је оних који су одбили да се изјасне о националној припадности или нису дали одговор на то питање – 458.211.
- У Војводини је 182.453 становника мање него 2011. године, а у Јужној и источној Србији 142.739.
- Највећи пад броја становника забележен је у региону Шумадије и Западне Србије – за 196.906 људи.
- Када је реч о општинама, највећи пад забележен је у Црној Трави, на југоистоку Србије уз границу са Бугарском, која је уједно и општина са најмање становника у целој земљи – 1.066.

Поред Црне Траве, највеће црне рупе Србије су и општине Гаџин Хан и Бабушница, такође на југоистоку Србије, као и општина Рековац у Шумадији.

Смањење броја становника забележено је у свим регионима – и то за око 10% – осим у београдском, где је број становника повећан за 1,6 одсто.

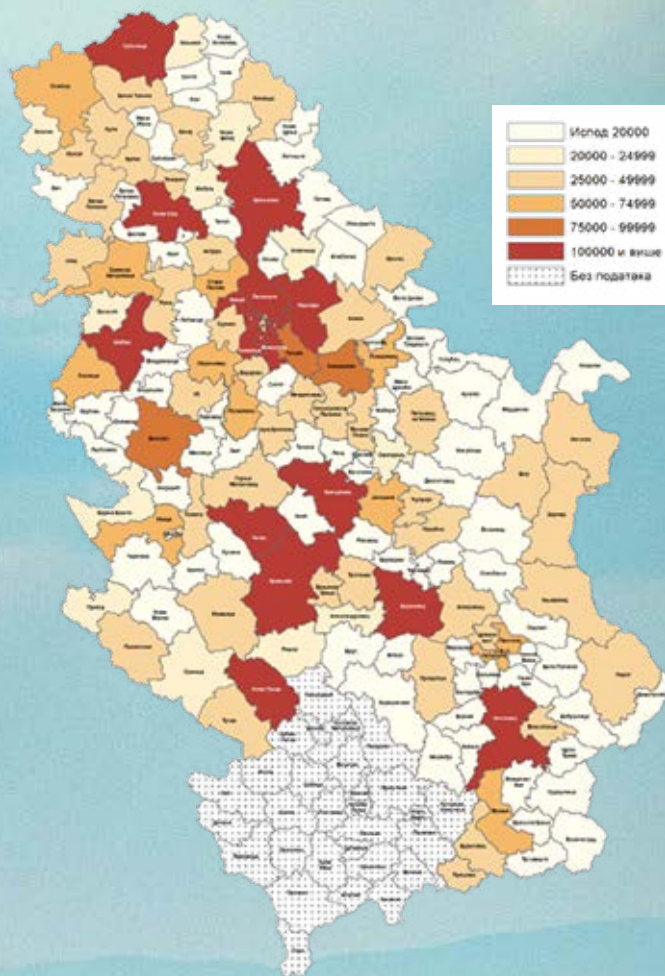
У Београду је повећан и број станова, за чак 18,6%, којих и на нивоу читаве Србије има више (12,26%) у односу на попис из 2011. године.

Општине са највећим порастом броја станова су Чајетина, у оквиру које је планина Златибор, Сокобања на истоку земље, београдска Звездара и Нови Пазар.

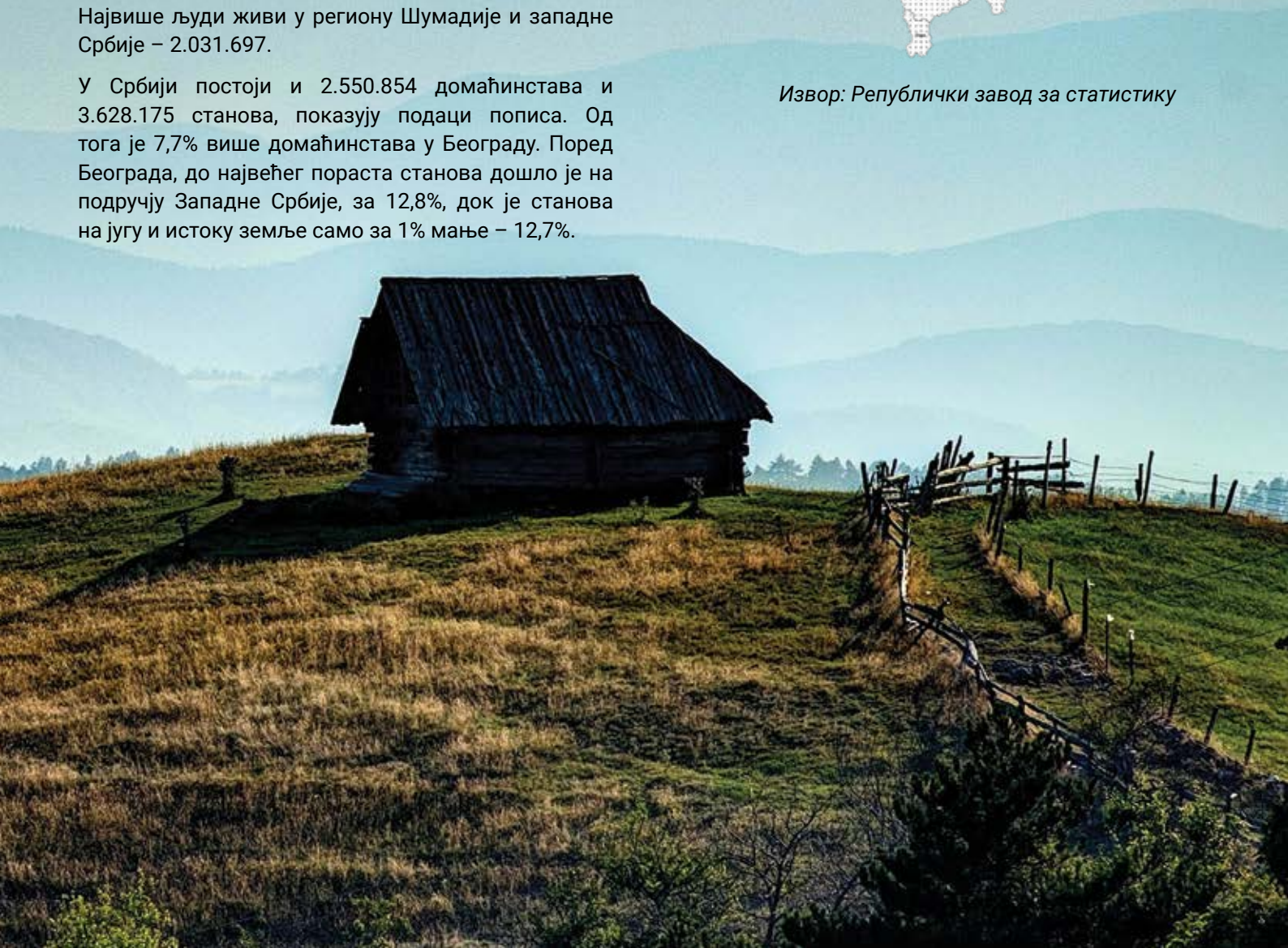
Прелиминарни подаци показују да Београд има 1.681.405 становника (26.123 више него 2011). Више од 100.000 становника има још 12 градова – Нови Сад (367.121), Ниш (249.816), Крагујевац (171.628), Лесковац (124.889), Суботица (124.679), Панчево (115.910), Крушевац (114.331), Краљево (111.491), Нови Пазар (107.859), Зрењанин (106.562), Чачак (106.453) и Шабац (106.066). До највећег пораста становништва дошло је у београдским општинама Звездара и Вождовац, као и у Новом Саду и Новом Пазару.

Највише људи живи у региону Шумадије и западне Србије – 2.031.697.

У Србији постоји и 2.550.854 домаћинства и 3.628.175 станова, показују подаци пописа. Од тога је 7,7% више домаћинства у Београду. Поред Београда, до највећег пораста станова дошло је на подручју Западне Србије, за 12,8%, док је станова на југу и истоку земље само за 1% мање – 12,7%.

Извор: Републички завод за статистику

Из Србије годишње емигрира
град величине Бора – трошак за
Србију око три милијарде евра

Ненад Јевтовић, директор, Институт за развој и иновације

Миграције као кључни фактор друштвених кретања

Миграције у Србији и на простору западног Балкана су се убрзале као последица економских кретања на која утичу односи и стање у највећим државама и економијама Европске уније. Са повећањем броја емиграната и имиграната, у Србији се значајно мења и контингент становништва. Зато се поставља питање ко ће постати грађанин Европске уније када једном за то дође време. Колико су последице емиграције велике, може се разматрати на основу резултата анализе „Трошкови емиграције младих“ из 2019. године и методологије обрачуна годишњих трошкова и бенефита услед емиграције становништва из Србији. Анализа¹ је показала да, изражено у новцу, Србија годишње трпи губитак између 2,5 и 3 милијарде евра услед емиграција људи у које је улагано кроз њихово образовање, као и услед тога што више не учествују у креирању бруто домаћег производа Србије. Разматране су и користи које су последица емиграције и које се огледају у сталном порасту износа дознака које се шаљу ка Србији. Методологија која је развијена за Србију, примењена је и на остале земље Западног Балкана и дошло се до податка да регион годишње трпи губитке од преко пет милијарди евра.

Годишње емигрира из Србије један Бор или Пирот

Истраживачко питање које је посредно отворено анализом трошкова емиграције, јесте број емиграната из Србије на годишњем нивоу. Наиме, укрштањем података из међународних извора дошло се до процена да годишње емигрира из Србије од 15.700 до 49.000 људи. Током истраживања домаћи извори нису разматрани, јер је након поређења броја емиграната из Србије са подацима које дају извештаји међународних организација, попут ОЕЦД-а, закључено да су потпуно нерелевантни и непотпуни. Након дебате у јавности и стручним круговима, дилема о броју емиграната је решена објављивањем и тумачењем првих података Пописа становништва које је Републички завод за статистику (РЗС) спровео у 2022. години. Представници РЗС-а су изнели процену да годишње из Србије емигрира од 25.000 до 27.000 људи, уз ограду да је то истраживачка процена, а не податак који се може извести из резултата Пописа становништва услед непотпуне упоредивости Пописа из 2022. године са Пописом из 2011. године.

¹ „Трошкови емиграције младих“, Институт за развој и иновације, 2019.

Анализа је показала да, изражено у новцу, Србија годишње трпи губитак између 2,5 и 3 милијарде евра услед емиграција људи у које је улагано кроз њихово образовање, као и услед тога што више не учествују у креирању бруто домаћег производа Србије.

Упоредивост није могућа услед методолошког оквира који је сада по први пут имплементиран, али и других фактора као што је учешће у Попису из 2022. године Албанаца из општина Прешево, Бујановац и Медвеђа. Каснијим потврдама РЗС указује да је, у периоду од 2011. до 2022. године, из Србије нето емигрирало око 300.000 људи. Но, требало би разумети да је број људи који емигрирао из Србије већи од 300.000, јер се нето емиграција добија када се од броја емиграната одузме број оних који су имигрирали у Србију.

Квалитетна статистика миграција је компликована за тумачење

За разлику од ситуације у којој готово да не постоји домаћа статистика емиграција из Србије, а међународне нису свеобухватне, статистика имиграција у Србију је значајно уређенија област. Постојање података о имиграцији у Републику Србију је последица међународних обавеза које је Република Србија преузела у процесу визне либерализације, тачније у оквиру спровођења Мапе пута визне либерализације коју је Европска комисија поставила пред Србију 2008. године. Временска серија података, која је на располагању истраживачима, доносиоцима одлука и јавности, доступна је од 2010. године и то захваљујући, пре свега, припреми и објављивању Миграционог профила Републике Србије од стране Комесаријата за избеглице и миграције. Иако далеко напреднија од статистике емиграција, имиграциона статистика садржи бројне недостатке због којих се не могу донети прецизни закључци о броју, структури и трендовима кретања контингената имиграната. Један од разлога да статистика имиграција није једноставна за тумачење произилази и из самих прописа Републике Србије, па тако Срби из региона који долазе да студирају на универзитете у Србији остају невидљиви за имигрантску статистику све до тренутка док не постану држављани Републике Србије.

Годишње имигрира у Србију једна Рашка или Лебане

Кроз свеобухватну анализу различитих мигрантских контингената из Миграционог профила² може се доћи до увида о броју страних држављана који су имигрирали у Републику Србију, односно имиграната који доприносе и привређују у Републици Србији. Број издатих виза, као и њихова структура по различитим параметрима, може бити једни од првих, али не толико чврстих показатеља имиграција. У периоду од 2010. до 2021. године у Републици Србије је издато 127.596 виза,³ од чега једна четвртина грађанима Народне Републике Кине. Имиграција или досељавање представља пресељење у Републику Србију из неке друге државе, које траје или се очекује да ће трајати дуже од 12 месеци. Посматрано према претходној опште прихваћеној дефиницији, имигрантска популација у Србији се, у периоду од 2010. до 2021. године, дуплирала. У просеку је имигрантску популацију чинило 27.000 људи годишње,⁴ али је приметно да не постоји константан раст, већ да је број имиграната у оквиру имигрантске популације изразито варијабилан. Такође, посматрајући број одобрења привременог боравака за лица која по први пут бораве у Србији, уочава се да се од 2011. до 2021. године број ових лица готово утростручио са око 6.000 на 17.500. Ово повећање је, у највећој мери, последица повећаног броја грађана Кине и Турске који су добијали одобрење за привремени боравак у Србији због рада. У односу на 2011. годину, Кинеза је за преко 5.000 више у овој категорији, док се грађани Турске у овој категорији појављују први пут 2016. године и њихов број константно расте, да би их у 2021. години било око 4.000. У периоду од 2010. до 2021. године, у просеку је годишње око 21.500 људи добијало држављанство Републике Србије. Укупно, за 12 година, број новопримљених држављана је износио 257.148⁵. Од 2011. до 2021. године број новопримљених држављана Србије из Босне и Херцеговине је износио 156.423⁶, што је две трећине од укупног броја датих држављанста-

2 Видети: <https://kirs.gov.rs/lat/migracije/migracioni-profil-republike-srbije>

3 Обрачун аутора на основу података, видети: <https://kirs.gov.rs/lat/migracije/migracioni-profil-republike-srbije>

4 Ibid

5 Ibid

6 Ibid

Постојање података о имиграцији у Републику Србију је последица међународних обавеза које је Република Србија преузела у процесу визне либерализације, тачније у оквиру спровођења Мапе пута визне либерализације коју је Европска комисија поставила пред Србију 2008. године.

ва у посматраних 11 година. Уколико би добијање држављанства значило да особа борави и привређује у Србији, онда би се кроз анализу броја новопримљених држављана који пружа Министарство унутрашњих послова, могло у највећој мери објаснити колико људи годишње имигрира. Ипак, имигрант је неко ко борави или планира да борави дуже од 12 месеци у Републици Србији, па је закључак да сви који добију држављанство Републике Србије нису имигранти.

Закључак

Имиграција и емиграција, представљају комплексан процес који обухвата бројне факторе који их покрећу, али и процесе који остављају несагледиве и непредвидиве последице. У случају Србије, емиграциона и имиграциона кретања су значајна, што указује да се контингент становништва, тј. људи који живе у Републици Србији, значајно мења кроз године. Ово доводи до тога да, у овом тренутку, не можемо предвидети колики ће удео тренутних становника Србије постати грађани Европске уније у тренутку када Србија постане део ове заједнице.

Мере индустријске и економске политике потребне Србији за равномерни регионални развој

Проф. др Милица Увалић, професорка економије, Универзитет у Перуђи

Зашто је важан регионални развој у Србији

Регионални развој и регионалне неједнакости у Србији су релативно запостављене теме и поред неких истраживања стручњака разних дисциплина, као и врло богате статистичке базе података. Тема регионалног развоја заслужује много већу пажњу, јер су регионалне неједнакости у Србији међу најизраженијим у Европи, а последњих година су чак и порасле. У тексту ћемо се кратко осврнути на недавну политику регионалног развоја у Србији, приказати неке индикаторе који илуструју регионалне неједнакости и навести кључне проблеме регионалног развоја.

Равномернији економски развој у Србији би био значајан како из економских тако и из политичких разлога. Економски разлози укључују позитивне ефекте бржег економског развоја на целој територији Србије, нарочито мање развијених подручја; веће стопе запослености, посебно младих кадрова, као и смањење миграције са села у градове. Међу политичким разлозима треба истаћи смањивање концентрације политичке моћи у већим градовима, већу децентрализацију одређених државних политика, интензивније учешће грађана у политичким процесима, као и унапређење јавних политика на локалном нивоу. Регионални развој је важан и са аспекта интеграције Србије са Европском унијом (ЕУ) и будућег коришћења структурних фондова ЕУ (Рикаловић и др. 2017).

Слика 1. Територијална подела Србије (НСТЈ 1, 2, 3)

НУТС 1	НУТС 2 Региони	НУТС 3 – Области и градови административних центара (у загради)
Северна Србија	Београд	1. Београд (Београд)
	Војводина	2. Западна Бачка (Сомбор) 3. Северна Бачка (Суботица) 4. Јужна Бачка (Нови Сад) 5. Северни Банат (Киkinда) 6. Централни Банат (Зрењанин) 7. Јужни Банат (Панчево) 8. Срем (Сремска Митровица)
Јужна Србија	Шумадија и Западна Србија	9. Мачва (Шабац) 10. Колубара (Ваљево) 11. Златибор (Ужице) 12. Моравица (Чачак) 13. Шумадија (Крагујевац) 14. Поморавље (Јагодина) 15. Рашка (Краљево) 16. Расина (Крушевац)
	Јужна и Источна Србија	17. Подунавље (Смедерево) 18. Браничево (Пожаревац) 19. Бор (Бор) 20. Зајечар (Зајечар) 21. Нишава (Ниш) 22. Топлица (Прокупље) 23. Пирот (Пирот) 24. Јабланица (Лесковац) 25. Пчиња (Врање)

Извор: Припремљено на основу Голић и Јоксимовић (2017) и Уредбе о номенклатури статистичких територијалних јединица Републике Србије из 2009. године.

регионални развој, док су Развојна агенција Србије (РАС) и Фонд за развој најважније институције задужене за програме подстицања регионалног развоја.

Територијална подела Србије предвиђа три нивоа територије. Први ниво, НСТЈ 1, обухвата Северну Србију и Јужну Србију; ниво НСТЈ 2, који је најважнији за примену регионалних политика, обухвата четири региона: 1) Београд, 2) Војводину, 3) Шумадију и Западну Србију и 4) Јужну и Источну Србију; док ниво НСТЈ 3 обухвата 25 области (види слику 1).

Ради стимулације регионалног развоја у Србији, после 2009. године се наставља претходна политика заснована на давању државних субвенција за развој мање развијених области. Главни критеријум за добијање средстава од Развојне агенције Србије је ниво развијености одређене области. Оваква политика, међутим, није дала жељене резултате, јер није спречила продубљивање јаза у нивоу развијености појединих региона у Србији, што јасно показују многобројна истраживања рађена у последњих десетак година (Бариос и др. 2020; Дробњаковић и др. 2016; Голић и Јоксимовић 2017;

Манић и др. 2013, 2017; Миљановић и др. 2010; Петровић и др. 2011; Стаменковић и Савић 2017; Живановић и Гатарих 2017).

Користећи податке о субвенцијама Агенције за привредне регистре Србије, анализирали смо степен корелације између просечне субвенције по предузећу и просечног БДП-а по глави становника појединих области у 2018. години, и утврдили да је регресиони коефицијент између ове две варијабле изузетно низак (0,0086), што сугерише да су државне субвенције предузећима често даване независно од нивоа развијености области којој припадају (Увалић и Бартлет 2021). Највећи део државних субвенција је 2018. године дат предузећима у Београду (27%) и поред тога што је у питању најразвијенији регион у Србији.

Степен регионалних неједнакости у Србији

Регионалне неједнакости у Србији су врло изражене, што се може видети из прегледа неких најважнијих индикатора за четири региона Србије (види табелу 1).

Табела 1. Одабрани индикатори појединих региона у Србији (2019)

Регион	БДП по глави становника 2019. (милиони РСД)	БДП по глави становника Индекси ЕУ=100 (ППС)*	Стопе запослености (%)	Просечне нето зараде (без пореза и доприноса)	Стопа незапослености младих (НЕЕТ)**	Запосленост у технолошки интензивним секторима и заснованим на знању (% радне снаге)	Запослени у сектору Истраживање & развој (% радне снаге))	Процент домаћинства са приступом интернету (%)
Београд	1.332	67,7	64,9	74.311	11,3	7,7	1,64	89
Војводина	776	38.3	60,7	57.186	15,1	2,8	0,70	81
Шумадија и Западна Србија	514	26.6	59,9	51.068	16,8	1,3	0,18	74
Јужна и Источна Србија	497	25.9	56,9	52.875	17,6	1,6	0,32	70

Извор: Републички завод за статистику Србије и Евростат

* На основу паритета куповне моћи (PPP –Purchasing power parity)

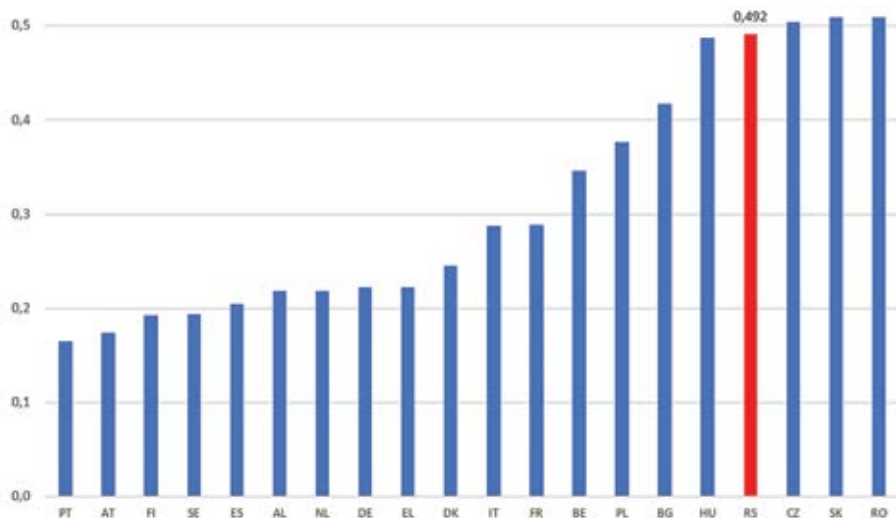
**Стопа NEET-а (Not in Education, Employment, or Training) обухвата младе од 15 до 24 година старости, који немају запослење, а нису ни на школовању или обучавању.

На нивоу НСТЈ 2, разлике у БДП-у по становнику између највише и најмање развијеног региона у Србији 2019. године су биле 1,0 (Београд) наспрам 2,7 (Јужна и Источна Србија). Иако је до 2019. године Србија достигла 39,5% просечног БДП-а по становнику ЕУ, регион Београда је достигао чак 67,7%, а Јужна и Источна Србија свега 25,9% просечног БДП-а по становнику ЕУ. Постоје значајне разлике у погледу стопе запослености која је у региону Београда 65%, а у Јужној и Источној Србији 57%. Регионалне разлике су још веће када су у питању зараде, које су у региону Београда за трећину веће него у Шумадији и Западној Србији. Стопа незапослености младих у Београда је релатив-

но ниска, свега 11,3% (слична стопи у ЕУ-27 од 11,1%), али је зато у региону Јужне и Источне Србије 17,6%. Регионалне разлике су изузетно наглашене у погледу запослености у секторима заснованим на високој технологији и знању (1 наспрам 6), а поготово у сектору Истраживања и развоја (1 наспрам 9). Од 2010. до 2019. године, највећи допринос укупном БДП-у Србије дали су Београд и Војводина. Током наведеног девето-годишњег периода, БДП је порастао за 74% у Београду и 70% у Војводини, али свега 57% у Јужној и Источној Србији и 54% у Шумадији и Западној Србији (подаци Републичког завода за статистику Србије).

Међународна поређења БДП-а по глави становника у Србији и земљама ЕУ (ниво НСТЈ 2) показују да је Србија међу земљама са највећим регионалним неједнакостима, мерене коефицијентом варијације БДП-а по глави становника (види графикон 1).

Уколико упоредимо Србију са земљама ЕУ у 2019. години, једино су Чешка, Словачка и Румунија имале веће коефицијенте варијације БДП-а по глави становника него Србија.

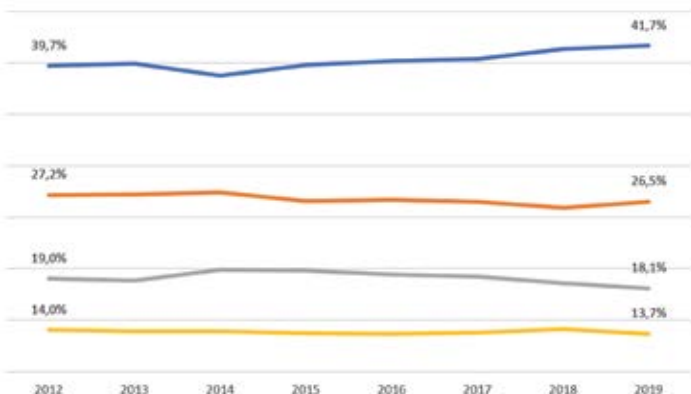
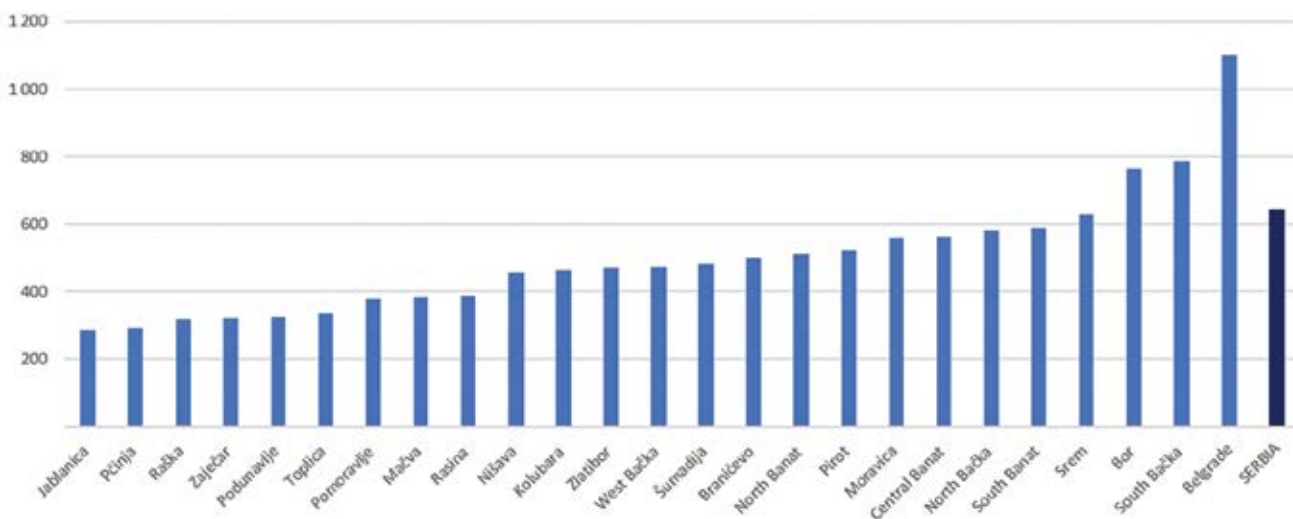
Графикон 1. Коефицијент варијације БДП-а по глави становника (НСТЈ 2) у Србији и земљама ЕУ (2019)

Извор:
Републички завод за статистику и Евростат

У Србији, такође, постоје велике разлике у нивоу развијености појединих области (ниво НСТЈ 3). На основу података Републичког завода за статистику Србије, бруто додата вредност по глави становника у 25 области Србије се кретала 2019. године у распону од 288.000 динара (Јабланица) до 1.102.000 динара (Београд) (види графикон 2). Подаци Евростата за 2018. годину указују на сличне разлике у нивоу развијености појединих области Србије. БДП по глави становника 2018. године је био најнижи у области Пчиња (2.800 евра), а највиши у Београду (10.500 евра).

Графикон 2. Бруто додата вредност по становнику у појединим областима Србије (хиљаде динара, 2019).

Извор:
Евростат

Београдски регион
Регион Војводине
Регион Шумадије и Западне Србије
Регион Јужне и Источне Србије

Графикон 2. Бруто додата вредност по становнику у појединим областима Србије (хиљаде динара, 2019).

Извор:
Евростат

Проблеми неуједначеног регионалног развоја у Србији

И поред регионализације територије Србије, на основу методологије територијалне поделе ЕУ и стварања нових институција задужених за регионални развој, недавне анализе стручњака указују на висок степен регионалних неједнакости у Србији и на многобројне проблеме који су допринели продубљивању регионалних разлика.

Једна група проблема проистиче из неефикасне политике регионалног развоја. Према неким оценама, политика у Србији је претежно била заснована на краткорочним селективним мерама, без интегралног приступа регионалном развоју (Дробњаковић и др. 2016). Државне субвенције, одобрене мање развијеним областима, нису могле да имају жељене ефекте без адекватне институционалне подршке (Лутовац и др. 2017). Основне надлежности регионалног развоја нису у довољној мери пренесене на поједине регионе нити су им обезбеђена адекватна финансијска средства како би финансирали локални економски развој (Авлијаш и Бартлет 2011; Голић и Јоксимовић 2017; Јакопин 2018; Манић и др. 2017). Региони у Србији немају довољно аутономије у одлучивању, док је последњих година дошло до још веће централизације (Кмезић и Ђулић 2018). И поред значајних компаративних предности Источне Србије, у долини реке Тимок је дошло до изразите депопулације и пораста сиромаштва, јер су нове надлежности пренесене на локални ниво, али без паралелног обезбеђивања адекватних финансијских средстава (Гуглиелмети и Авлијаш 2013). Међутим, неке анализе су показале да многе локалне институције не користе довољно ефикасно финансијска средства која су им на располагању (Манић и Митровић 2021). Једна од последица је да су многим сеоским подручјима у току процеси депопулације ради масовне емиграције становништва у градове, као и у иностранство, што доприноси смањењу радно способног становништва и порасту сиромаштва (Голић и Јоксимовић 2017).

Регионални проблеми су се продубили и као последица економске транзиције ка тржишном моделу привређивања (Увалић 2010; Јакопин 2018). Приватизација, либерализација и реструктурирање привреде после 2001. године су допринели концентрацији економских активности, првенствено у Београду и на северу земље, док су назадовали традиционални индустријски центри у Јужној и Источној Србији, Шумадији и Западној Србији (Јакопин 2018, Лутовац и др. 2017). Највећи део страних директних инвестиција (СДИ)

Државне мере би требало да више подрже приоритете на регионалном и локалном нивоу, у складу са Стратегијом паметне специјализације Србије која је усвојена за период 2020-2027. године.

је у периоду од 2000. до 2015. године уложен у регион Београда (Врачаревић и Јовановић 2015). Међутим, последњих година је било значајних инвестиција и у Шумадији, као и у Западној, Јужној и Источној Србији, које су допринеле отварању нових радних места (Арандаренко и др. 2021), али то није било довољно да би се значајније смањио јаз у степену развијености.

Продубљивању регионалних проблема је допринело и неадекватно привредно окружење, јер су услови за развој локалног предузетништва у мање развијеним и сеоским пределима земље много неповољнији него у већим градовима (Аничих 2011). И даље постоје административне препреке за стварање нових микро, малих и средњих предузећа и поред свих мера либерализације (Манић и др. 2017). Недовољно развијена транспортна инфраструктура је, такође, врло важан фактор који је допринео недовољном економском развоју појединих региона у Србији (Дробњаковић и др. 2016).

Закључци и препоруке

Политике регионалног развоја нису успеле да смање јаз у нивоу развијености мање и више развијених региона и области у Србији. Индустријска политика, која је у Србији последњих година у великој мери била заснована на привлачењу страних директних инвестиција (СДИ), била је главни покретач структурних промена и регионалне реалокације ресурса. После 2015. године, један део СДИ-а је уложен у неке секторе прерађивачке индустрије лоциране у мање развијеним регионима, што је допринело економском развоју и порасту запослености. Међутим, Београд је задржао велику предност над осталим регионима. Транзиција ка економији базираној на знању и дигиталном повезивању је довела до брзог економског развоја првенствено Београда, где је дошло до велике концентрације запослености у секторима високе технологије, као и у сектору истраживања и развоја. Мере индустријске политике, усмерене ка промоцији локалног економског развоја, нису биле ефикасне, те су недовољно допринеле смањењу регионалних разлика у Србији. Модел економског

развоја заснован првенствено на локалним ресурсима, који би се ослањао првенствено на постојећи људски и друштвени капитал и на домаће предузетништво, није се довољно укоренио (и поред многобројних програма подршке микро, малих и средњих предузећа, финансирања иновација), као и формирање слободних зона и технолошких паркова (Бартлет и др. 2019).

Да би се подстакао равномернији економски развој у Србији било би потребно применити низ мера индустријске и економске политике:

(1) **Промоција локалног предузетништва:** Потребно је додатно стимулисати предузетнике у мање развијеним областима да оснивају нове фирме, запошљавају раднике и примењују иновативна решења, користећи предности нижих трошкова живота и мање загађене животне средине. Савић и др. (2015) предлажу већу промоцију локалних кластера предузећа, која би се специјализовала за услуге интензивним знањем и креативним индустријама. Аничих и др. (2016) истичу важну улогу локалног повезивања фирми кроз удружења предузећа, локалних организација и универзитета у Србији. Локално предузетништво би требало да постане главни покретач будућег регионалног развоја, али ће за то бити потребно побољшати квалитет институција на локалном нивоу. Емпиријска истраживања о регионима у ЕУ су показала да постоји јака веза између квалитета државних институција и капацитета региона да примене иновације (Родригез-Посе 2013; Родригез-Посе и Ди Цаталдо 2015).

(2) Потребно је, такође, **интензивније повезивање домаћих и страних предузећа**, како би се остварила већа сарадња локалних малих и средњих предузећа са мултинационалним компанијама које послују у Србији. Министарство привреде и РАС су 2019. године, кроз „Програм подршке фирмама за улазак у ланце добављача мултинационалних компанија“, предузели мере у том правцу управо са намером да се кроз давање субвенција домаћа мала и средња предузећа боље повежу са мултинационалним компанијама. Програм би требало наставити како би се учврстиле и створиле нове мреже заједничког пословања између локалних и страних фирми, а тиме боље остварили ефекти преливања (spillover effect) СДИ-а у Србији.

(3) **Државне мере би требало да више подрже приоритете на регионалном и локалном нивоу, у складу са Стратегијом паметне специјализације Србије која је усвојена за период 2020-2027. године.**

Потребно је осигурати и веће финансијске ресурсе локалних самоуправа како би се створили повољнији услови за оснивање нових предузећа, привлачење високо-стручних кадрова и развој дигиталне економије на локалном нивоу.

Међутим, напори да се промовише привреда заснована на знању, као и паметна специјализација, ће захтевати даље унапређење система широкопојасног интернета у руралним и мање развијеним пределима. Дигитализација би могла у великој мери да подстакне равномернији економски развој, јер би омогућила боље повезивање предузећа која послују у унутрашњости са осталим делом привреде, као и са фирмама у иностранству. Даље унапређење дигиталног повезивања у Србији би омогућило и већу запосленост, кроз запошљавање радника на даљину.

(4) Било би важно спровести **већи степен фискалне децентрализације и аутономије локалних самоуправа** како би се обезбедила већа самосталност у доношењу одлука, независно од централних државних органа. Потребно је осигурати и веће финансијске ресурсе локалних самоуправа како би се створили повољнији услови за оснивање нових предузећа, привлачење високо-стручних кадрова и развој дигиталне економије на локалном нивоу.

У Србији је убудуће потребно боље искористити оба модела економског развоја – првог, заснованог претежно на страним инвестицијама и другог, заснованог на локалном предузетништву. Уместо досадашње индустријске политике, која се базирала првенствено на неселективном привлачењу иностраног капитала, Србији је потребна политика која би стимулисала привлачење људског капитала у руралне крајеве и стварање нових фирми заснованих на већем коришћењу локалних природних ресурса, друштвеног капитала и предузетништва, као и других предности, као што су нижи трошкови живота, цена радне снаге и мањи степен загађености. Ова врста политике би омогућила стварање економског окружења у којем би плодови економског развоја били равномерније распоређени по читавој територији Србије.

Прилог је заснован на Увалић, М. и В. Бартлет (2021), Regional Disparities and Regional Development Policies in Serbia, Fridrich Ebert Stiftung, Београд.

Паметна специјализација тема која се тиче свих нас

проф. др Славо Радошевић, Лондонски универзитетски колеџ

Шта обухвата појам паметне специјализације?

Паметну специјализацију можемо да сматрамо европском верзијом нове индустријске политике. Паметна специјализација доноси схватање да тржиште, само по себи, не може да промовише структурне промене које су привреди потребне.

Паметна специјализација се не заснива само на томе да се утврде неке области где тржиште слабије функционише и да се оне поправљају. Фокус прелази на посматрање читаве привреде и лоцирање недостатака у систему, а не само тржишту. Ово је нарочито важно у реалности где секторска класификација у савременој индустрији постаје специфична, пре свега, зато што је тешко дефинисати шта је заправо сектор једне индустрије када у њој имате толико нових технологија. Примера ради – шта данас значи аутоиндустрија када у самом аутомобилу имате 60% електронике, софтвер и слично, па самим тим концепт који је подразумевала стара индустријска политика више није актуелан.

Паметна специјализација доноси нови оквир за комуницирање владе са привредом, како би се постигао договор о томе шта су стратешки проблеми и решења. У том смислу, паметна специјализација постаје важна за регионални развој, јер једино у заједничкој интеракцији актера на свим нивоима може да се дође до „паметних“ решења о томе шта је најбоље за развој региона и читаве земље.

Опасност лежи у посматрању паметне специјализације као додатног административног захтева Европске уније. Уколико му се тако приступи губи се смисао исте, јер земља неће моћи да повуче велика средства, а онда од тога што повуче не можете да очекујете велике ефекте.

Како процес приступања буде добијао на динамици, корист од стратегије паметне специјализације постаје неупоредиво већа. Неке земље чланице су то схватиле на својим примерима из којих треба да се учи.

Паметна специјализација доноси нови оквир за комуницирање владе са привредом, како би се постигао договор о томе шта су стратешки проблеми и решења. У том смислу, паметна специјализација постаје важна за регионални развој, јер једино у заједничкој интеракцији актера на свим нивоима може да се дође до „паметних“ решења о томе шта је најбоље за развој региона и читаве земље.

Да ли стратегија паметне специјализације може да функционише као нека врста инструмента који помаже регионима да изграде институционални капацитет неопходан за даљи привредни развој?

У земљама Западног Балкана сам регионални ниво није институционално развијен. Процес приступања ЕУ је шанса да Европа „присили“ земље кандидате да јачају ниво региона, посматрајући их не само као административне већ као економске и технолошке јединице. На нивоу региона треба да постоји локална сарадња и регион треба да има неку дозу самосталности у деловању када је реч о иновацијама и развоју.

Ако могу да се обезбеде средства за активности на регионалном нивоу, постоји оправдан разлог да регион институционализујете као административну и привредну јединицу. Људи који у тим регионима живе и раде лакше могу да препознају потенцијал региона и да у регион улажу. У том смислу би регионалне развојне агенције заиста постале основ регионалног развоја. Бројни региони у Европи, а који су били у сличној ситуацији, искористили су то као „стратегију жабљих скокова“ (*engl. leapfrogging*) или начин да ухвате прикључак и буду водећи у некој активности. Мишљења сам да у Србији бар неки од региона то могу да искористе.

Паметна специјализација зависи од посредника у процесу. Посредник мора да буде објективан и непристрасан, у смислу да не подилази „јачим“ актерима, секторима и гранама привреде. Србија је направила своју стратегију која је релативно добро урађена управо зато што је посредник у процесу био релативно објективан. На жалост, по избијању пандемије и новог циклуса неизвесности у европским интеграцијама, тај процес је изгубио на снази. Једино решење је да се крене испочетка.

У сржи паметне специјализације је процес предузетничког откривања. Како бисте описали тај појам нашим читаоцима?

Предузетничко откривање је процес трансформације региона и сви актери морају да буду укључени – од регионалних института, привредне коморе, до оних појединаца који раде у малим предузећима и мисле да се процес њих не тиче. У паметној специјализацији сви морају да виде свој интерес, а институције остају кључан актер у овом процесу. Регион који је институционално организован имаће веће користи од паметне специјализације.

Добар пример је северни Португал који је имао своју индустрију обуће. Седамдесетих година прошлог века ту индустрију је карактерисала јефтина радна снага и слаба технологија. Након 20 година тај регион постаје светски произвођач и извозник обуће (95% укупне производње се извози). Један од главних мотора развоја тог региона био је управо Институт који се бави том индустријом. Дошло је до потпуне трансформације региона у којој ради око 50.000 људи. Такав успех је резултат бројних фактора, заслуге има и Европска комисија која је подстицала процес паметне специјализације. Управо захваљујући паметној специјализацији слика северног Португала данас је потпуно другачија.

У Србији имамо научно-технолошке паркове у готово сваком од статистичких региона. Ради се о мерама када држава обезбеђује одређени тип инфраструктуре за који се касније испостави да не доприноси развоју локалне околине. Да ли је оправдана бојазан да таква ситуација води ка феномену који називамо „катедрале у пустињи“?

Исти проблем присутан је у многим земљама у свету. Раније су градоначелници отварали шопинг центре, а сад отварају научно-технолошке паркове зато што је то знак модернизације. Међутим, тако добијате управо „катедрале у пустињи“. Пример тога је Крит у Грчкој. На Криту имате један европски центар – својеврсно острво на острву које нема везе са околином на Криту, а нити много везе са земљом. Тај центар је повезан са европским истраживањем и развојем, на начин који не доприноси локалној и националној привреди.

У паметној специјализацији је стављен превелик фокус на науку, а премали на иновације – на продуктивност, квалитет, приступ извозним тржиштима, сертификате који су потребни за учешће на међународним тржиштима, образовање радне снаге и слично. Када би све то постојало реалност би била другачија, а предузећа би сама тражила услуге од научно-технолошких паркова. Србија, Грчка и друге земље чине супротно, градећи капацитете за којима нема тражње јер предузећа не виде њихову сврху.

Како је могуће променити линеарни систем иновирања да буде у функцији стратегије паметне специјализације и одрживог равномерног регионалног развоја? Ко су актери и која знања су потребна?

Линеарни систем иновирања није проблем само у Србији. Већина земаља на средњем нивоу дохотка има структуру и тип иновирања у привреди који не одговара ономе за шта се залажу званичне политике. Политике у већини тих земаља форсирају линеарни модел иновирања, где је фокус на истраживању и развоју, што само по себи није довољно за иновирање.

Постоји, с друге стране, интерактивни иновациони модел који прати обрнуту логику. Почиње се од анализе тога шта предузеће прави, а да је у складу са светским стандардима и нивоима квалитета. Након тога, предузеће се усмерава ка процесном инжењерингу и апликативном развоју. Тек у некој наредној итерацији долази се до преиспитивања потреба за подршком која би дошла са стране неког института. Србија може да буде земља у којој се фокус враћа на производњу и комбиновање више технологија, како би се добила већа тржишна вредност.

Такође, Србија је једна од земаља која има развијен сектор информационо-технолошких услуга. Међутим, питање је шта се дешава кад они дођу са нечим новим? Шта се дешава када им треба нови капитал? Купе их веће компаније и оду ван земље, а Србија од тога нема ништа што би створило вредност у властитој земљи.

У које глобалне ланце вредности би могао да се укључи Западни Балкан као целина, а ослањајући се на паметну специјализацију?

Свака земља Западног Балкана, уколико наступа сама за себе, у глобалном контексту неће далеко стићи. Једина шанса је у томе да се земље Западног Балкана поставе као целина и тако наступе на светском тржишту. Паметна специјализација може да помогне, јер постоје комплементарности међу земљама које нису очигледне, а које могу

У земљама Западног Балкана сам регионални ниво није институционално развијен.

Процес приступања ЕУ је шанса да Европа „присили“ земље кандидате да јачају ниво региона, посматрајући их не само као административне већ као економске и технолошке јединице.

Добар пример је северни Португал који је имао своју индустрију обуће. Седамдесетих година прошлог века ту индустрију је карактерисала јефтина радна снага и слаба технологија. Након 20 година тај регион постаје светски произвођач и извозник обуће (95% укупне производње се извози). Један од главних мотора развоја тог региона био је управо Институт који се бави том индустријом. Дошло је до потпуне трансформације региона у којој ради око 50.000 људи.

да се открију. Потребан је дијалог на нивоу региона Западног Балкана који би укључио предузетнике, доносиоце одлука и друге актере који могу да дају допринос откривању компаративних предности овог дела Европе. Како бисмо уопште могли да говоримо о укључивању у глобалне ланце вредности, потребна је координација између паметне специјализације, индустријске политике и иновационе политике.

Какву улогу има цивилно друштво у процесима о којима сте говорили? Колико се, заправо, озбиљно прихватају препоруке цивилног друштва?

Прихватају се онолико колико је цивилно друштво само организовано и колико су интереси тих група артикулисани. У времену у коме живимо смисао цивилног друштва постаје много шири. Чак и ако неко ради у науци, технологији и слично, може да кроз неки вид удружења артикулише своје интересе у различитим политичким процесима. Како се појам цивилног друштва шири, кључно је да ли политика даје политички простор таквим групама да артикулишу своје интересе. Сам успех овога о чему говоримо у огромној мери зависи управо од тога колико политика даје простора тим групама да артикулишу интересе у разним подручјима. Данас више немате друштвене активности где не постоје групе који имају потребу да изнесу своју позицију.

Многи проблеми којима смо се бавили у тексту нису уско стручни. Проблеми који се чине као уско секторски, научно-технолошки, иновацијски, исувише су важни да би се препустили само људима у том сектору и политичарима. Зато је потребно широко друштвено ангажовање свих актера како би се направиле промене за привреде региона и читавих држава.

[Водич кроз паметну специјализацију](#)
[Подкаст - Паметна специјализација](#)

Најбољи међу нама

Паметни регион у настајању

Регион Шумадије и Западне Србије

Др Ненад Филиповић, ректор, Универзитет у Крагујевцу

Шта је вештачка интелигенција и како грађанима Србије објаснити користи које могу имати од вештачке интелигенције? Где је Србија на глобалној мапи када је у питању примена вештачке интелигенције у планирању економског, регионалног и локалног развоја?

Вештачка интелигенција (ВИ) је компјутерски програм који ради по одређеном алгоритму и на основу одређених података из којих се извлаче неки закључци. Једноставнија дефиниција је да је то програм који опонаша оно што раде људска бића, зато је и добијен назив вештачка интелигенција. Још увек није толико развијена примена ВИ у свакодневном животу, било у урбаним или другим срединама. Највећа примена ВИ је тренутно у науци, медицини и неким браншама индустрије као што је транспортна индустрија, где бисмо могли да поменемо постојање возила која сама управљају (такозвана аутономна возила). Србија је добро позиционирана на глобалној мапи када је у питању примена ВИ у планирању економског, регионалног

и локалног развоја. Донета је стратегија развоја ВИ на нивоу државе, основан је Институт за вештачку интелигенцију и почела је реализација научних пројеката које финансира Фонд за науку у области развоја и примене ВИ. На Универзитету у Крагујевцу акредитован је мастер студијски програм Вештачка интелигенција, слични студијски програми постоје и на Универзитету у Београду, као и на Универзитету у Новом Саду.

Треба ли да се плашимо вештачке интелигенције и какве промене у структури једне привреде доноси експанзија вештачке интелигенције?

Не треба да се плашимо ВИ. Још увек је то, у ствари, обичан компјутер кога можемо искључити када желимо. Мислим да ће ВИ донети доста новина у привредама свих земаља, у зависности од тога на ком нивоу и у којој мери ће ВИ бити примењена у индустрији и окружењу. Послови који захтевају аутоматизацију су у опасности да буду угашени јер ће их преузети роботи, односно ВИ.

Србија је добро позиционирана на глобалној мапи када је у питању примена ВИ у планирању економског, регионалног и локалног развоја.

Међутим, одржавање ових система и њихово програмирање и развој ће захтевати креирање нових радних места и нових послова. Да би се развој ВИ равномерно и константно преливао по територији Србије, потребно је равномерно развијати регионе и универзитетске центре.

Које су области у којима се вештачка интелигенција може најбоље применити ради побољшања квалитета живота људи у регионима Србије? Како региони (НСТЈ 2 ниво) могу да привуку иноваторе?

Може се рећи да се ВИ најбоље може применити у аутоматским пословима као што је производња, транспорт, медицина, финансије, едукација итд. У Србији би ВИ требало применити, пре свега, у процесима производње јер се тиме повећава ефикасност производње. Значајну примену ВИ налази и у енергетском сектору на пољу уштеде електричне енергије. Међутим, такође је потребно примењивати ВИ, колико је то могуће, и у здравству, образовању, јавној управи итд.

Вештачка интелигенција додатно може помоћи у проналажењу „тешко доступних“ група људи, попут оних који живе у руралним областима или лица којих нема у регистрима. Коришћењем сателита, дрона, препознавањем слика и коришћењем метода претраживања, ВИ може да допринесе њиховом препознавању и укључивању у социјалне токове.

Регион Шумадије и Западне Србије може привући све оне који желе да се баве развојем и применом ВИ креирањем нових студијских програма на Универзитету у Крагујевцу и оснивањем нових компанија у овој области. Тренутно се у Србији ради на пројекту изградње Иновационог дистрикта у Крагујевцу и то ће сигурно допринети развоју ових паметних технологија. Додатно, Дата центар у Крагујевцу је јединствен будући да не постоји слична институција у ширем делу Централне и Југоисточне Европе. Дата центар и Иновациони дистрикт ће значајно подићи БДП у Шумадији и Западној Србији захваљујући примени ВИ у различитим областима, као што су биоинформатика, биоинжењеринг, сајбер безбедност, паметни градови, који су препознати као стратешки правци развоја и коришћења вештачке интелигенције у овим областима.

Како треба да изгледа иновациони екосистем једног региона базиран на вештачкој интелигенцији? Када би могли да кажемо да је планирање економског развоја региона вођено на бази вештачке интелигенције?

Иновациони екосистем једног региона који је базиран на ВИ треба да омогући, на пример, аутоматско обављање свих комуналних услуга у региону, аутоматски транспорт, коришћење робота за обављање различитих услуга и послова, као што је набавка намирница, чишћење и одржавање просторија. Може се управљати развојем региона кроз имплементацију пројеката усмерених на развој паметних технологија. Постоји неколико изолованих примера коришћења ВИ и робота у свету за обављање свих услуга или у спасилачким акцијама у току пожара, као и за проналажење људи у рушевинама после земљотреса, али то су још увек само појединачни и изоловани примери. Потребно је још доста времена до потпуне примене ових технологија.

Пандемија ковид-19 је убрзала примену вештачке интелигенције у сектору здравља. Како Србија, а како регион Шумадије и Западне Србије, може да интегрише вештачку интелигенцију у своје здравствене политике и политике унапређења благостања људи?

Србија, као и регион Шумадије и Западне Србије, може да интегрише ВИ у своје здравствене политике и политике унапређења благостања људи кроз разне програме примене. Пре тога је потребно увести одговарајуће регулативе, као што су коришћење ВИ технологије за медицинске уређаје и терапију. Такође, веома је значајно и финансирати пројекте који имају за циљ увођење ВИ у наш здравствени систем и примену у дијагностици и терапији. То није лак процес и требаће доста времена за имплементацију, али је потребно започети тај процес.

Иновациони екосистем једног региона који је базиран на ВИ треба да омогући, на пример, аутоматско обављање свих комуналних услуга у региону, аутоматски транспорт, коришћење робота за обављање различитих услуга и послова, као што је набавка намирница, чишћење и одржавање просторија.

Образовање за вештачку интелигенцију – преко 65% деце која данас крећу у основну школу, када изађу на тржиште рада, сусретаће се са новим типовима послова који данас не постоје. Како можемо бити сигурни да школујемо раднике који ће бити потребни у будућности?

Вероватно је тачно да ће се деца која данас крећу у основну школу сусрести са новим врстама послова који данас не постоје, али то не значи да ће бити узалудно њихово школовање. Наиме, како се тржиште рада буде мењало, највише ће морати да реагују универзитети који ће морати да прилагођавају своје студијске програме у складу са променама тржишта. Вештине и компетенције које ће утицати на додатну вредност у друштву и економији која ће бити утемељена на ВИ су, пре свега, програмирање, одржавање, и управљање ВИ. Овде се, наравно, подразумева и производња робота, нових напредних рачунарских процесора, биокомпјутера, нових чипова итд. Региони морају да прате нове трендове, а универзитети у региону би требало да прилагођавају студијске програме како би допринели томе да њихово становништво развија све неопходне вештине, знања и компетенције.

Можете ли навести пројекте који су део програма ХОРИЗОНТ 2020?

SILICOFCM – развој компјутерске платформе за бољу дијагнозу и предвиђање развоја болести породичне кардиомиопатије.

TAXINOMISIS - компјутерска платформа за процену развоја болести каротидне артерије код пацијената

HarmonicSS – компјутерска платформа за хармонизацију и анализу регионалне, националне и међународне базе података за Сјоргенову болест, процена развоја болести, лечење и развој нових регулатива.

PANBioRA – персонална процена ризика код развоја нових биоматеријала.

InSilc – in silico клиничке студије за развој нових биодеградабилних стентова.

HOLOBALANCE – развој холограма за персоналну терапију помоћу виртуелног терапеута код старијих особа са поремећајем равнотеже.

SMARTool – компјутерски систем за клиничко одлучивање код лечења болести коронарних артерија.

DECODE – компјутерска платформа за симулацију и оптимизацију третмана периферних крвних судова.

SGABU – развој капацитета Србије у домену вишескалног моделирања и медицинске информатике у биомедицинском инжењерингу.

COVIDAI – примена регресионих метода заснованих на вештачкој интелигенцији и машинском учењу у моделирању ширења болести ковид-19.

Дигитални начин размишљања: Ко то тамо вози?

Бранислав Вујовић, председник, New Frontier група, Беч

Беч, петак 17. март 16:00. У паузи састанка, пошто видим да ће се састанак завршити на време, користим апликацију персоналног асистента на мобилном телефону и замолим да ми организује превоз од зграде у којој се одржава састанак до куће за 18:00.

У 18:05 испред улаза у зграду чека ме паркиран самовозећи аутомобил. Проверавам да ли се у пртљажнику налази моја наруџбина из самопослуге, као и моје одело са хемијског чишћења. Чим уђем у аутомобил екрани око задњег седишта се пове-

жу са мојим мобилним телефоном и могу да одговорим на поруке, да извршим и потврдим неколико трансакција са рачуна моје банке, прегледам најновије вести и онда де се завалим у удобно задње седиште аутомобила који бешумно и без возача вози ка мојој кући.

Узнем чашу просека и размишљам о томе како је мој персонални асистент одлично изабрао да, овог петка, користи аутомобиле које нуди локални лапац самопослуга. Лако је додати наруџбину за викенд, а и они поклањају добро охлађен просеко

који баш прија. Ако је неопходно да се брзо превезем са једне на другу тачку града, апликација персонални асистент бира Убер аутомобиле, јер их има највише и брзо стигну по мене, а ако је пут дужи – аутомобиле телеком компаније, јер они имају најбоље услужне програме и најбржу интернет комуникацију.

Узмите у обзир да се аутомобили без возача већ тестирају у неким градовима Америке и Кине.

17. март 18:05, али које године? Да ли је реално да ћемо користити ове услуге за пет, десет или више година?

Узмите у обзир да се аутомобили без возача већ тестирају у неким градовима Америке и Кине.

Ако верујете да ће се то десити раније или касније, следеће питање је ко ће бити власник аутомобила? Да ли ће аутомобила бити више или мање? Да ли ће и даље бити потребни исти капацитети гаража, болница, како ће се то одразити на осигуравајућа друштва, порезе, издвајања за здравство, сигурност у саобраћају?

Сва возила ће комуницирати међусобно и избегавати колизију и опасне ситуације.

Да ли ће бити разумно, а и морално, да приватна лица поседују аутомобиле, плаћају осигурање, муче се са паркинг зонама и троше време, енергију и новац на аутомобиле, ако могу да изаберу модел и величину аутомобила који ће их превести из једне тачке у другу у сваком тренутку.

Друштво ће из потрошачког и жеље за поседовањем да се можда окрене економији где се ресурси деле између више учесника и тако смањује производња, загађење и окреће природи.

Ако узмемо у обзир да данас већина нас има бар по једну електричну бушилицу (а многи и по две-три), иако се зна да се она користи у просеку 11 минута годишње, видимо колико је велико расипање ресурса. Ако самовозећи аутомобил или дрон може да вам донесе електричну бушилицу када вам год затреба, да ли је неопходно да и даље поседујемо три бушилице?

Ове промене су револуционарне и не само да морамо да мењамо законе да би регулисали нове начине пословања, већ у питање долазе и критеријуми и мерила за успешност. Све се то дешава већ данас, али ми нисмо спремни да уочимо нову реалност.

Као пример могу да послуже апликације WhatsApp или Viber. Сви их користимо и срећни смо што

Сва возила ће комуницирати међусобно и избегавати колизију и опасне ситуације. Да ли ће бити разумно, а и морално, да приватна лица поседују аутомобиле, плаћају осигурање, муче се са паркинг зонама и троше време, енергију и новац на аутомобиле, ако могу да изаберу модел и величину аутомобила који ће их превести из једне тачке у другу у сваком тренутку.

брзо и ефикасно можемо да комуницирамо са нашим пријатељима или пословним партнерима, без обзира где се они налазе. И још бесплатно. Због нових фирми које нуде бесплатну комуникацију, приход за преношење порука телекомуникационих компанија у целом свету је смањен са 100 милијарди долара на 50 милијарди долара, а број послатих и примљених порука се повећао много пута. Колико су државе изгубиле од пореза, лиценци и продаје фреквенција? Закони су строги према телеком компанијама, али не регулишу WhatsApp и Viber - нема лиценци, дажбина и пореза. А оне заиста донесе вредност нама корисницима. Како ту вредност мерити у бруто националном доходу или треба, као држава Бутан, да пређемо на мерење нивоа националне среће?

Дигитална револуција улази страшно брзо у друге гране индустрија, улази свуда. Начин пословања се мења телекомуникацијама, банкарству, осигурању, пољопривреди, државној управи, а и наш приватни живот се мења.

Многи сматрају да је неопходно бити одличан познавалац нових технологија да би се ухватили у коштац са претњама које носи дигитална револуција у својој грани индустрије. Иако је од помоћи познавање технологија, то није основни проблем, већ треба разумети утицај нових, дигиталних технологија на пословне моделе. Клаус Шваб, организатор Светског економског форума у Давосу, је у својој књизи о четвртој индустријској револуцији, како он назива дигиталну револуцију, издвојио два основна проблема: 1) разумевање дигиталне револуције и могућности које она доноси и 2) недостатак талента који би водили дигиталне трансформације на нивоу фирме, државе или глобално.

Регионалне развојне агенције мост између националног и локалног нивоа

Ненад Поповић, председник Управног одбора, Српска асоцијација регионалних развојних агенција

Регионални развој као континуирани и контролисани процес захтева добро организован институционални оквир. Регионалне развојне агенције су основане ради стварања институционалних претпоставки за одрживи регионални развој на територији целе Србије. Чланови мреже су кључни покретачи развојних процеса на територијама које су обухваћене њиховим делокругом рада, кроз партнерства са јавним и приватним сектором.

Увођење и дистрибуција консултантских услуга које се пружају сектору малих и средњих предузећа су створили предуслове за развој предузетништва. Кроз вођење развојних пројеката, агенције су укључиле своје територије у међународне донаторске иницијативе и националне програме за развој предузетништва и уравнотежени регионални развој.

Срж регионалног развоја чини ефикасно успостављање међусекторске сарадње и посматрање социјално-економског развоја као целовитог и потпуно интегрисаног процеса, при чему регионалне развојне агенције успешно повезују актере из различитих сектора.

Један од стубова регионалног развоја је сарадња локалних самоуправа, која укључује умрежавање локалних влада као кључних покретача локалног економског развоја, у партнерству заснованом на стратешки идентификованим потребама и интересима. Координацију ових стратешких процеса врше агенције за регионални развој.

Снага мреже лежи у чињеници да, путем својих чланова унутар мреже, успоставља контакте са многим кључним актерима на локалном, регионалном и националном нивоу, омогућавајући члановима да пруже већину услуга које доприносе економском развоју, преузимајући одговорност за планирање и управљање развојним процесима на својим територијама. Испуњавањем институционалне празнине на регионалном нивоу, агенције постају важан фактор интеграције између националних, локалних и донаторских институција.

Флексибилне у свом раду, агенције су се прилагодиле динамичним захтевима окружења и постале носиоци развојних процеса и кључни партнери међународним донаторским институцијама.

Razvojna agencija Srbije

<https://ras.gov.rs/regionalni-razvoj/akreditovane-regionalne-razvojne-agencije>

Искуство у раду са сектором малих и средњих предузећа, као и јавним управама на уклањању препрека за економски развој, промовише их као поуздане партнере за све будуће развојне иницијативе.

Услуга	Опис услуге
Подршка развоју предузетништва	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Пословне информације ▪ Консалтинг ▪ Повезивање ▪ Тренинзи
Подршка јавном сектору	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Стратегије/анализе/студије ▪ Консалтинг ▪ Развој и управљање пројектима ▪ Тренинзи ▪ Подршка рањивим групама

Испуњавањем институционалне празнине на регионалном нивоу, агенције постају важан фактор интеграције између националних, локалних и донаторских институција.

Пример: Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља

Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља д.о.о. настала је 2005. године кроз процес трансформације Регионалне агенције за развој малих и средњих предузећа „Шумадија“ која је 2002. године основана у оквиру пројекта „Нефинансијска подршка сектору МСП у Србији“, финансираном од стране Европске уније, а преко Европске агенције за реконструкцију.

Поменута трансформација изведена је у оквиру Програма регионалног друштвено-економског развоја, финансираног од стране Европске уније, а на основу уочених потреба за услугама које се тичу питања одрживог развоја региона и неопходности да се стратешке тачке у процесима развоја анализирају у склопу активности институције која за то има адекватне ресурсе.

Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља представља партнерство приватног, јавног и невладиног сектора са подручја 2 округа: Шумадијског и Поморавског. На територији ових округа се налазе 11 општина: Аранђеловац, Баточина, Кнић, Лапово, Рача, Топола, Деспотовац, Параћин, Рековац, Свилајнац и Ћуприја и градови Крагујевац и Јагодина, као административни центри Шумадијског и Поморавског округа.

Примарни циљ Регионалне агенције јесте да створи услове и стимулише економски и друштвени развој региона Шумадије и Поморавља.

Директор Регионалне агенције је Ненад Поповић.

Србија ће бити друштво органске солидарности

Небојша Бјелотомић, директор, Иницијатива „Дигитална Србија“

Један сте од заговорника визије о Србији као лидеру у дигиталној економији у 21. веку. Како данас видите Србију у оквирима Западног Балкана, Европске уније? Које су наше предности?

Верујем да је образовање и даље велики адут наше земље. Оно треба и може да буде боље, али неки анахронизми нашег система образовања се чине као предност – на пример, ширина образовне основе коју сваки ђак добије, као и количина алгоритаМСког и генералног образовања из области СТЕМ-а (наука, технологија, инжењерство и математика).

У вези положаја Србије, верујем да Западни Балкан не може бити развијен до пуног потенцијала без економски развијене Србије. Даље, верујем да нема мирне и стабилне Европске уније без развијеног Западног Балкана.

Како објашњавате експанзију ИТ сектора у Србији? Као одговор на екстерну тражњу? Каква су Ваша очекивања када је у питању развој ИТ сектора у Србији? Иде ли се ка укључивању у глобалне ланце вредности на бази ценовне конкурентности или конкурентности квалитетом?

Сигурно је екстерна тражња подстакла експанзију ИТ сектора у Србији. Развој геополитичких догађаја, колико год да је био несретан, био је ветар у леђа ИТ сектору у Србији. Истовремено, количина знања коју смо имали како би били способни да „добијемо“ и испоручимо прве пројекте пре петнаестак година, а затим и способност да готово утростручимо сектор у претходних десетак година, када је реч о људима и вредности извоза, позиционирали су нас да у последњих неколико година можемо да се пењемо по ланцу вредности глобалног ИТ-ја.

Уверен сам да ИТ сектор у Србији има добре основе, те да има још простора за раст и у квантитативном и у квалитативном смислу. Мислим да већ неко време наш развој не почива на ценовној конкурентности. Очекујем додатну диверсификацију самог сектора у неколико смерова. ИТ сервиси ће се диверсификовати у географском смислу, смањујући нашу зависност од тржишта ЕУ и САД-а, а сегмент тржишта заснован на развоју производа ће се изборити за своје место и наставити свој напредак.

Друштво у Србији је увек патило због недостатка квалитетне комуникације, како интерне тако и екстерне. ИТ сектор, као и организације подршке које је изнедрио, покушавају да направе помак у квалитету комуникације.

Оно што суштински разликује једно друштво од другог јесте порекло њихове солидарности. Припаднике друштава која карактерише механичка солидарност повезује чињеница да сви обављају исте послове. За разлику од тога, у савременим друштвима која одликује органска солидарност, јавља се развијена подела рада у којој све већи број људи обавља специјализоване послове. Каква врста солидарности, односно поделе рада, доминира у ИТ сектору у Србији?

Постојање Иницијативе „Дигитална Србија“ говори у прилог развоју органске солидарности. Ми никад нисмо били, нити смо струковни лобисти, наши циљеви су од самог почетка везани за циљеве од чијег испуњења ће цело друштво имати корист. Друштво у Србији је увек патило због недостатка квалитетне комуникације, како интерне тако и екстерне. ИТ сектор, као и организације подршке које је изнедрио, покушавају да направе помак у квалитету комуникације.

Важна нам је комуникација унутар самог ИТ сектора, затим са осталим чиниоцима у друштву, па и даље. Ми као сектор не желимо да идемо „од пружања услуга“. Ми хоћемо додатно да их развијамо. Од *body leasing*-а дошли смо до партнера за *outtasking* и истраживање и развој. Наше компаније у области ИТ сервиса могу и већ планирају како даље и боље. Истовремено, управо је овај сектор и највећа подршка у финансијском и искусственом смислу развоју иновативних технолошких компанија које се баве развојем производа.

У паралели сви заједно се трудимо да обогатимо ИТ сектор професионалцима са најразличитијим доменским знањима како би га диверсификовали и учинили атрактивним најширој палети корисника, како у смислу сервиса тако и продаје.

У којој мери ИТ сектор може да мења структуру извоза недовољно развијених региона у Србији – од ресурсно и радно интензивних ка средње и високо технолошки интензивним?

Због универзитетских центара у Крагујевцу и Нишу (тачније, Универзитет у Крагујевцу има факултете у шест градова Шумадије и Западне Србије), Шумадија, као и Западна и Јужна Србија могу, и ради се на томе, да постану још озбиљнији чиниоци у ИТ сектору. Нови Сад и Војводину не спомињем, јер су они већ лидери у ИТ сектору. Поједине компаније из области ИТ сервиса већ имају канцеларије, не само у Крагујевцу и Нишу него и Чачку и Ћуприју. Мислим да велики број компанија види конкурентску предност у развоју ван Београда.

Глобални трендови диктирају развој машинског учења и компјутерског вида (*computer vision*), јер ове две научне области гурају развој вештачке интелигенције и аутономних возила, што ће у следећих десетак година бити највећи дисруптори на светским тржиштима.

Када је реч о областима, глобални трендови диктирају развој машинског учења и компјутерског вида (*computer vision*), јер ове две научне области гурају развој вештачке интелигенције и аутономних возила, што ће у следећих десетак година бити највећи дисруптори на светским тржиштима.

Национални иновациони систем Србије се оцењује као систем који се интензивно развија. Како у том контексту оцењујете регионалне иновационе екосистеме? Како можете допринети концепту паметних села у Србији? Како ставити национални иновациони систем у функцију регионалног развоја?

Иновациона заједница Шумадије и Западне Србије је добар модел за регионални развој иновационог система. Окупља иновационе центре из Крагујевца, Јагодине, Врњачке Бање, Ужица, Чачка, Краљева и Горњег Милановца. Кроз заједничку сарадњу развија пројекте и представља партнере држави, привреди и другим организацијама подршке. Јако је важно да ова групација добија и подршку крагујевачког универзитета који је присутан у готово свим поменутих местима. Кроз сарадњу са локалним самоуправама и Владом Републике Србије, као и локалном привредом, креира се и промовише атмосфера за развој иновационих компанија. С обзиром на то да је научно-технолошки парк Чачак такође члан заједнице, прави се веза ка националном иновационом систему.

Будући да је Србија према административно територијалној подели и НСТЈ 2 нивоима опредељена за административну регионализацију, али и да је та регионализација асиметрична, где регион Војводине и регион Београда имају сопствене институционалне капацитете што им дозвољава извршан ниво слободе приликом креирања различитих политика, како се региони који немају сопствене институционалне капацитете, а желе да израде иновационе екосистеме, могу определити за израду истих?

Верујем да научно-технолошки паркови (НТП) уз универзитете могу да буду институционални ослонац за регионе јужно од Саве и Дунава. Они имају капацитет и знање те, у великој мери, већ јесу замајац за креирање локалних иновационих екосистема.

НТП у Нишу ради изузетан посао, не само за Ниш већ и шире, делујући у Лесковцу и Бору. НТП Чачак смо већ помињали у контексту сарадње екосистема у Западној Србији. Очекујемо у нешто више од годину дана и НТП у Крагујевцу који ће, надамо се, бити покретач за целу Шумадију.

Како би могли да се укључите у такве врсте иницијатива? Како би активности Иницијативе „Дигитална Србија“ могле бити дисперзиране, поштујући принцип „да ниједна територија не буде запостављена“?

Прошле године су запослени у извршној канцеларији Иницијативе „Дигитална Србија“ прешли близу 10.000 километара. С обзиром на величину земље, сложићете се да је то пристојна цифра. Трудиле смо се да успоставимо контакте и будемо подршка што ширем дијапазону организација. Примера ради, неформална Група за образовање је отворила Мејкерс лаб просторе у осам градова - Чачку, Вршцу, Зајечару, Лесковцу, Руском Крстуру, Књажевцу, Београду и Шапцу. Ове године план је да се отвори још 11 таквих простора од Књажевца до Руског Крстура. У тим просторима средњошколци имају прилику да повежу наставно градиво са најактуелнијим технологијама о којима слушају, а затим да направе ученичку компанију, испитујући начин комерцијализације истих уз менторство људи из привреде.

Иновациона заједница Шумадије и Западне Србије је добар модел за регионални развој иновационог система.

Сарађујете ли са регионалним развојним агенцијама у Србији? Сарађујете ли са организацијама цивилног друштва у Србији? Каква су Ваша искуства?

На нашу иницијативу, једном квартално организације цивилног друштва које су део иновационог екосистема се сусрећу и размењују искуства. Поред Београда, ови састанци су били и у Нишу, Чачку и Новом Саду. Сарадња је изузетна, комуникација отворена. Верујем да смо нашли начин да кроз синергију постигнемо много више него било ко појединачно.

Речник појмова

- 1) **Циљеви одрживог развоја** су познати још као глобални циљеви. Циљеви одрживог развоја (ЦОП) (*engl. Sustainable Development Goals*) представљају скуп циљева који се односе на будући друштвени и економски развој у складу са принципима одрживости. Њих су створиле Уједињене нације, а промовишу се као Глобални циљеви за одрживи развој. Они су заменили Миленијумске циљеве развоја који су престали да важе крајем 2015. године Циљеви одрживог развоја су на снази од 2015. до 2030. године. Постоји 17 главних циљева, а у оквиру њих 169 посебно одређених циљева.
- 2) **Четвороструки хеликс управљачки модел** – принцип партнерства између универзитета, привреде, државе и друштва.
- 3) **Четврти хеликс у четвороструком хеликсу (организације цивилног друштва)** је сачињен од следећих компоненти: јавности базирани на медијима и култури, као и цивилном друштву. Инклузија четвртог хеликса постаје критична од када је научно знање све више цењено кроз његову социјалну снагу и инклузивност. Организације цивилног друштва, односно четврти хеликс, наглашавају нова открића и иновације који побољшавају социјално благостање.
- 4) **Димензије одрживог развоја** – уобичајено је становиште да се концепт одрживог развоја може разложити у три основне димензије: еколошка, економска и социјална одрживост. Као четврта димензија се уводи и култура, а као пета димензија одрживост институције.
- 5) **Друштвено-економске анализе региона зависе од НСТЈ нивоа:** НСТЈ 1 – главни друштвено-економски региони, НСТЈ 2 – основни региони за примену регионалних политика ЕУ, НСТЈ 3 – мали региони за препознавање специфичних проблема.
- 6) **Екстерналије** постоје онда када неко обавља одређене активности, од којих други могу имати користи или штете, али ти други нити плаћају, нити добијају било какву компензацију поводом тог ефекта. Екстерналије могу бити позитивне или негативне. Позитивне екстерналије представљају екстерналије које произлазе из ширења знања (на пример, знања о технологији). Негативне екстерналије се односе на појаве, као што су загађење и претрпаност, који се јављају у индустријским, односно високоурбанизованим подручјима.
- 7) **Еурорегиони** – институционални феномен који је специфичан за Европску унију. Формирају се са циљем да се унапреде заједнички интереси пограничне популације; могу да се повезују интересно, имају и своје административне структуре, неки од њих и своје стратегије, као и заједничке планове развоја; немају сопствене изворе финансирања.
- 8) **Европа региона** – регије – а не националне државе – основне су геополитичке целине, базирани на стварним природним (географским), политичким, привредним, историјским и културним основама које регион као специфичну целину. Њихов равномеран развој и интензивирање међусобне сарадње су кључан предуслов за развој ЕУ.
- 9) **Формалне институције** су устав, закони и друга врста државне регулативе које у великој мери утичу на економски систем, односно на врсту и природу правила игре на којима се темеље не само економски, већ и политички системи земаља.
- 10) **Хеликс** (грч. уврнуто, заврнуто; често поистовећен са појмом спирале) – просторна крива која се не затвара, већ има форму виртуелних кругова. Примена хеликс логике се може пронаћи у процесима оријентисаним ка примени науке као сервиса појединца и друштва у целини, тако да научна и технолошка револуција кореспондира не само са хи-тецх инфраструктуром, већ и са иновативним, учећим, на знању заснованим друштвом.
- 11) **Институције** – постоје формалне и неформалне институције.
- 12) **Институционални парадокс везан за паметну специјализацију** – што је неки регион мање развијен то је важније да се развој тог региона базира на паметној специјализацији.

Институције региона који су недовољно развијени, нису развијене у мери да би могле ефикасно да спроведу стратегију паметне специјализације.

- 13) Институционални скок (*engl. institutional leapfrogging*)** – припрема и спровођење стратегија паметне специјализације у економијама Западног Балкана на НСТЈ 2 нивоу, представља начин да се реши проблем „институционалног парадокса“.
- 14) Кохезиони фондови** – корисници средстава тих фондова су региони, а не државе, док је кохезијска политика усмерена, пре свега, на НСТЈ 2 ниво.
- 15) Компаративна предност** – компаративну предност поседује држава која може произвести нешто по релативно нижој стопи трошкова других земаља.
- 16) Конкурентска предност** – када држава може да произведе нешто уз већи профит у односу на друге земље и ниже трошкове за потрошаче.
- 17) Корективна регионална политика** има за циљ да реагује на последице развоја на одређеној територији.
- 18) Ме тоо синдром** – тежња свих региона да инвестиције усмеравају ка областима које су модерне, као што су ИТ сектор, нанотехнологије, биотехнологије и слично.
- 19) Неформалне институције** су обичаји, морал, традиција, систем вредности.
- 20) Номенклатура статистичких територијалних јединица (НСТЈ) у Србији:** НСТЈ 1: Србија – Север, Србија – Југ, НСТЈ 2: Војводина, Београд, Шумадија и Западна Србија, Јужна и Источна Србија, Косово и Метохија, НСТЈ 3: постојећи управни окрузи.
- 21) Номенклатура статистичких територијалних јединица (НСТЈ)** је хијерархијски систем за идентификацију и класификацију просторних јединица за потребе службене статистике у земљама чланицама Европске уније.
- 22) НСТЈ класификација** је хијерархијски систем за поделу привредних територија ЕУ за потребе: прикупљања, развоја и усклађивања регионалне статистике ЕУ, друштвено-економске анализе региона и дефинисања регионалних политика ЕУ.
- 23) Одрживи развој** представља интегрални економски, технолошки, социјални и културни развој, усклађен са потребама заштите и унапређења животне средине, који омогућава садашњим и будућим генерацијама задовољавање њихових потреба и побољшање квалитета живота.
- 24) Паметна специјализација (*eng. Smart Specialization Strategy*)** је осмишљена у оквиру реформисане кохезионе политике Европске комисије, као локално утемељен стратешки приступ који карактерише идентификацију приоритетних области које треба подржати. Развој стратегије паметне специјализације је основни услов коришћења европских Структурних и кохезионих фондова.
- 25) Петоструки хеликс модел и проблеми одрживог развоја** – у намери да решавамо проблеме одрживог развоја, указује се потреба за новом врстом партнерстава у форми петоструког хеликс модела. Петоструки хеликс модел представља даљи развој и еволуцију која интегрише екологију (такође и социјалну екологију) у постојеће приступе продукције знања и иновација. Петоструки хеликс се већ формира као иновациони модел који нуди одговоре формулисане према директном решавању проблема одрживог развоја, указујући на пут како социо-еколошка транзиција може овладати и унапредити производњу знања и иновација (Caraunnis et all, 2012:4).
- 26) Превентивна регионална политика** има за циљ да спречи стварање нових, као и интензивирање постојећих, регионалних разлика.
- 27) Привредни раст** је ужи појам од појма привредног развоја, јер је раст у основи компонента развоја. Привредни раст је квантитативна величина, док привредни развој подразумева и квантитативне и квалитативне промене.
- 28) Привредни развој** – пораст производње роба и пружања услуга у националној економији, уз истовремене структурне промене и промене у функционисању привреде на општој узлазној развојној линији (структурне, организационе, институционалне и технолошке). Привредни развој је компонента друштвеног развоја.
- 29) Регион** – регионом се сматра „средишњи територијални ниво, који се налази између централног и локалног нивоа власти“.

Економска дефиниција региона се формира у односу на „постојање заједничких образаца производње, међузависности и тржишних веза, као и тржишта рада, док шира функционална дефиниција регион дефинише према специфичности образаца друштвених интеракција. Постоје географски региони, економски региони, историјско-културни, као и политички (конститутивни, административни и статистички).

- 30) Регион у међународним односима** – део глобалног међународног система. Обухвата скуп (суседних и/или сличних) држава које деле заједнички простор неког дела земље или континента. Успостављају се под утицајем егзогенних чинилаца – политичких, економских и слично.
- 31) Регионализација** је процес стварања нижих административно-територијалних јединица у оквиру државе и преношење централне власти на ове јединице. Ове административно-територијалне јединице су средњег нивоа власти, између централне власти и општина. Регионализација је друштвени процес и генерално се схвата као стварање новог нивоа у државној територијалној организацији. Реч је о процесу успостављања посебног облика територијалне организације државе који подразумева вертикалну поделу власти, у којем се, поред органа локалне самоуправе, формирају регије као специфичан облик децентрализације и организације власти.
- 32) Регионализам** – политички и идеолошки феномен. Регионализам је појам који означава неку врсту покрета за политичко-правно признање веће или мање аутономије специфичних заједница и њихових територијалних јединица власти.
- 33) Регионална политика Европске уније** има за циљ смањење економских и социјалних разлика између држава чланица Европске уније.
- 34) Регионални иновациони систем** – скуп јавних и приватних институција које стварају системске ефекте који подстичу фирме у региону да усвоје заједничке норме, очекивања, вредности, ставове, праксе, где се култура иновација негује, а процеси трансфера знања су унапређени.
- 35) Савремена регионална политика** – полазила је од конкурентске предности неког региона.
- 36) Традиционална регионална политика** – полазила је од компаративних предности неког региона.

- 37) Процес предузетничког откривања** (*eng. Entrepreneurial Discovery Process - EDP*) представља кључни процес у дефинисању приоритета стратегије паметне специјализације и отуда је и главни елемент успешног креирања ове стратегије. ЕДП као *bottom up* приступ представља главну разлику између креирања РИС и ранијих иновационих стратегија. Неопходност постојања ЕДП-а говори о томе да креатори политика немају знања о потенцијалним приоритетима у будућности у смислу потреба и захтева тржишта. Отуда, креатори политика морају имати механизам како би саслушали предузетнике, истраживаче и грађане у циљу идентификације потенцијалних приоритета.
- 38) Претприступна подршка Европске уније (ИПА)** – формални циљ финансијске подршке: олакшање/убрзање процеса европских интеграција; суштински циљ финансијске подршке: помоћ демократским и економским реформама у земљи које земља мора спровести због себе саме; припрема за коришћење структурних фондова и кохезионих фондова, уз поштовање принципа националног кофинансирања.
- 39) Европеизација** – процес кроз који се модел креирања политика Европске уније преноси на национални ниво, односно на ситуацију када саме државе чланице примењују политику Европске уније унутар својих граница.
- 40) Европска територијална сарадња** – оквир за сарадњу држава чланица на националном, регионалном и локалном нивоу у склопу регионалне и кохезионе политике Европске уније, који се састоји од три стуба: Интеррег А – прекогранична сарадња, Интеррег Б – транснационална сарадња и Интеррег Ц – сарадња између региона.
- 41) Европски структурни и инвестициони фондови (ЕСИ)** – раније су се звали структурни и кохезиони фондови. Ради се о фондовима који имају за циљ јачање економске, социјалне и територијалне кохезије. Намењени су смањењу разлика у степену развијености између региона Европске уније: Европски социјални фонд, Европски фонд за регионални развој, Европски пољопривредни фонд за рурални развој, Европски фонд за поморство и рибарство и Кохезиони фонд.

Паметни региони 2023

twitter.com/NKEUSrbija

facebook.com/NKEUSrbija

instagram.com/konvent_eu

youtube.com/NKEUSrbija

